

พุทธทาสภิกขุ พุทธศาสนา นิกายเถรวาท และการปฏิรูปของ นักนวมัยนิยมในประเทศไทย (ต่อ)

มงคล เดชนครินทร์*
ราชบัณฑิต สำนักวิทยาศาสตร์
ราชบัณฑิตยสถาน

คำนำ

ในโอกาสที่องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) ได้ประกาศยกย่องให้ท่านพุทธทาส แห่งสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นบุคคลสำคัญของโลก เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ และเพื่อรำลึกถึงท่านในวาระครบ ๑๐๐ ปีของชาตกาลของท่านใน พ.ศ. ๒๕๕๙ นี้ ราชบัณฑิตยสถานเห็นควรเสนอประวัติและผลงานของท่าน ตามที่ปรากฏในหนังสือ *Buddhadāsa, Theravada Buddhism and Modernist Reform in Thailand* ซึ่ง Peter A. Jackson แห่ง Australian National University เป็นผู้เรียบเรียง และสำนักพิมพ์ Silkworm Books จังหวัดเชียงใหม่ ได้จัดพิมพ์จำหน่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖

ราชบัณฑิตยสถานขอขอบคุณผู้เรียบเรียงและสำนักพิมพ์ผู้จัดพิมพ์หนังสือ ตามที่เอ่ยนามข้างต้นนี้ ซึ่งได้อนุญาตให้ราชบัณฑิตยสถานนำหนังสือต้นฉบับภาษาอังกฤษมาแปล และพิมพ์เผยแพร่ในวารสารราชบัณฑิตยสถาน เป็นตอน ๆ โดยไม่คิดค่าลิขสิทธิ์ เริ่มตั้งแต่ฉบับที่ ๑ ปีที่ ๓๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๙)

บทที่ ๓

ภาษาคน-ภาษาธรรม : วิธีตีความพระไตรปิฎกของพุทธทาสภิกขุ

ฐานรองรับทางทฤษฎีสำหรับการตีความหลักคำสอนในนิกายเถรวาทตามแนวใหม่ของท่านพุทธทาสภิกขุคือแนวคิดเรื่อง จิตว่าง ซึ่งผู้เขียนจะวิเคราะห์อย่างละเอียดในบทที่ ๕ และบทที่ ๖ จิตว่างหมายถึงจิตที่ปลอดจากสิ่งเศร้าหมองในทางศีลธรรม และอยู่ในสถานะสงบราบคาบ ซึ่งเป็นบาทฐานของนิพพาน

ท่านพุทธทาสถือว่าจิตว่างเป็นอุป-กรณสำหรับทำความเข้าใจเป้าหมายทางจิตวิญญาณของพุทธศาสนา และเป็นฐานหลักของการปฏิบัติสำหรับบุคคลแต่ละคนและสังคมโดยรวมเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าว แต่ในขณะที่การตีความเรื่องจิตว่างของท่านพุทธทาสอาศัยแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกซึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือแนวคิดเรื่องสุญญตา หรือ “ความว่าง” เรื่องนี้กลับไม่ค่อยได้รับความสนใจจาก

แวดวงพุทธศาสนานิกายเถรวาทตลอดเวลาที่ผ่านมา ทั้งนี้ก็เพราะสุญญตา หรือจิตว่างนั้น โดยทั่วไปถือกันว่าเป็นหลักการรองที่ใช้อธิบายแนวคิดสำคัญ ๆ อย่างเช่นอนัตตา ความไม่มีตัวตน และอนิจจตา ความไม่เที่ยง เนื่องจากวงการศึกษามะบูรพาจารย์แบบประเพณีนิยมในประเทศไทยถือว่าแนวคิดเรื่องสุญญตา และจิตว่างมีความสำคัญน้อย ท่านพุทธทาสจึงไม่สามารถตัดสินความถูกต้องเหมาะสมในการเน้นย้ำแนว

* ผู้แปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษของ ปีเตอร์ เอ. แจ็กสัน

คิดดังกล่าว โดยอ้างประเพณีนิยมของไทยในการตีความพระไตรปิฎกหรืออ้างถึงอรรถกถารุ่นหลังที่สนับสนุนประเพณีนิยมเช่นนั้น ว่ากันตามจริงแล้ว ในการกำหนดให้แนวคิดเรื่องจิตว่างเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดสำหรับการนำเสนอหลักคำสอนนิกายเถรวาทตามแนวใหม่นั้น ท่านพุทธทาสได้ฟังพาอาศัยคำสอนในพุทธศาสนานิกายมหายานและนิกายเซ็นอย่างมา และก็เป็นความจริงที่ว่า ท่านพุทธทาสได้ผลออกไปจากแนวการวิเคราะห์และการตีความที่คณะสงฆ์ไทยได้สอนสืบทอดกันมา เพื่อจะได้เสนอวิธีการตีความหลักคำสอนในพุทธศาสนานิกายเถรวาทตามแนวของท่านเอง การผลออกจากการตีความแบบดั้งเดิมของไทยดังกล่าวนี้มีประเด็นหลักอยู่ ๓ อย่างด้วยกัน

ประเด็นแรก ท่านพุทธทาสได้พัฒนาทางเลือกใหม่ในการตีความพระไตรปิฎก ซึ่งก็ทำให้ท่านสามารถอ้างได้ว่า ข้อความในพระไตรปิฎกที่สนับสนุนทัศนะของท่านนั้น มีอยู่มากกว่าที่พบจากการอ่านพระไตรปิฎกอย่างผิวเผิน ท่านเรียกทฤษฎีการตีความแบบใหม่นี้ว่า **ภาษาคน-ภาษาธรรม** ซึ่งผู้เขียนใช้เป็นจุดเน้นย้ำสำหรับบทนี้ ประเด็นที่ ๒ ท่านพุทธทาสเลือกอ่านพระไตรปิฎกเถรวาทเฉพาะบางเรื่องบางส่วน โดยได้ตัด**พระอภิธรรมปิฎก** อันเป็นส่วนสุดท้ายของพระไตรปิฎกออกไปทั้งหมด เพราะเห็นว่าไม่รับกับ

แนวทางการตีความของท่าน โดยสรุป ท่านตัดพระอภิธรรมปิฎกทิ้งไป เพราะปรกรณ์ส่วนนี้ไม่อยู่ในรูปของพระพุทธรวจนะ ท่านพุทธทาสถือว่าพระพุทธรวจนะที่อยู่ใน **พระสุตตันตปิฎก** มีความสำคัญสูงสุด เพราะท่านเห็นว่าพระธรรมเทศนาและถ้อยคำจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์นั้น แสดงถึงญาณปัญญาที่แท้จริงของพระองค์ รายละเอียดเกี่ยวกับการที่ท่านพุทธทาสตัดพระอภิธรรมปิฎกออกไปจากทฤษฎีของท่านจะอยู่ในบทที่ ๔ ซึ่งตามหลังบทนี้ อนึ่ง ท่านพุทธทาสยังไม่ยอมรับคำอธิบายพระไตรปิฎกใน **คัมภีร์วิสุทธิมรรค** ของ **พระพุทธโฆษาจารย์** อีกด้วย แม้ว่าคัมภีร์นี้จะถือกันมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๕ แล้วว่า เป็นอรรถกถาที่สำคัญที่สุดสำหรับพระไตรปิฎกในการวิพากษ์วิจารณ์ระบบการตีความของพระพุทโฆษาจารย์นั้น ท่านพุทธทาสได้เปิดทางให้แก่วิธีการตีความพระไตรปิฎกตามแบบใหม่ของท่านเอง ซึ่งแตกต่างออกไปจากวิธีเดิม และอาศัยทฤษฎี**ภาษาคน-ภาษาธรรม** นอกจากนี้ ในบรรดาข้อความในพระไตรปิฎกส่วนที่ท่านยอมรับแล้ว ท่านก็เลือกใช้เฉพาะบางส่วนเท่านั้นอีกด้วย ยกตัวอย่างว่าในการศึกษาพระสุตตันตปิฎกนั้น ท่านจะเน้นที่**ทักขิกาย มัชฌิมนิกาย อังคุตรนิกาย และสังยุตตนิคาย** ซึ่งมีข้อความจากพระโอษฐ์ของพระพุทธองค์อยู่มากที่สุด ในทางตรงข้าม ท่านไม่สนใจข้อความใน**ขุท-**

ทกนิกาย ของพระสุตตันตปิฎก ซึ่งเป็นส่วนของพระไตรปิฎกที่เต็มไปด้วยคำสอนแบบ “งมงาย” และเป็นที่ยอมรับกัน แต่ท่านเองไม่ยอมรับ

นอกเหนือจากทฤษฎีการตีความพระไตรปิฎกตามแบบของท่านเอง และการที่ท่านไม่ยอมรับข้อความบางส่วนในพระไตรปิฎกกับอรรถกถาแล้ว ยังมีประเด็นที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ ๓ ในระบบการตีความของท่าน พุทธทาสอีกด้วย นั่นคือการที่ท่านอาศัยวิธีการโต้แย้งตามหลักเหตุผล ประเด็นนี้มีอยู่ว่า แทนที่ท่านจะตัดสินความถูกต้องของทัศนะของท่านโดยอิงอาศัยเฉพาะตัวอย่างที่เคยมีมาก่อนในพระคัมภีร์เท่านั้น อันเป็นวิธีการที่ท่านใช้อยู่บ้างในบางแห่งบางที่ ท่านยังได้ใช้ข้อสนับสนุนสำหรับแนวคิดเรื่องจิตว่าง ซึ่งเป็นทฤษฎีสำคัญของท่าน จากบรรดาหลักการเริ่มแรกด้วย ทัศนะของท่านพุทธทาสจะต้องดำรงอยู่ด้วยพลังของแนวคิดที่ท่านใช้สนับสนุน เพราะท่านไม่อาจฟังพาอาศัยสิทธิอำนาจจากแหล่งที่มีอยู่ก่อน อย่างเช่นบรรดาอรรถกถาที่เสนอผลการตีความหลักคำสอนในพุทธศาสนาดังตามแบบที่ท่านไม่ยอมรับ

แต่ถึงแม้ลักษณะแบบมูลวิวัติของทัศนะของท่านพุทธทาสจะบังคับให้ท่านต้องฟังพาอาศัยการวิเคราะห์แบบที่ใช้เหตุผลอย่างมากอยู่แล้ว เพื่อนำเสนอบรรดาทัศนะทั้งหลายของท่านนั้น ท่านก็ยังคงถูกบีบบังคับด้วยปัจจัยต่าง ๆ ในเชิง

สถาบันอยู่นั้นเอง กล่าวคือ ท่านต้องแสดงให้เห็นคนอื่นเห็นอยู่ตลอดเวลาว่าท่านยังคงดำรงชนบประเพณีในพุทธศาสนา และต้องหลีกเลี่ยงมิให้ใคร ๆ เห็นว่าท่านกำลังทำอันตรายแก่บทบาททางสังคมหรือบทบาทที่เป็นทางการของพุทธศาสนาในประเทศไทย ดังนั้น ท่านจึงไม่สามารถแสดงท่าทีว่ามีคติแบบมูลวิวัติหรือสร้างสิ่งแปลกใหม่ขึ้นมา แต่จะต้องนำเสนอทัศนะของท่านโดยอาศัยบาทฐานที่เป็นหลักการในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ความจำเป็นที่จะต้องแสดงความเชื่อตรงจงรักต่อหลักการทางพุทธศาสนาเช่นนี้ พร้อม ๆ ไปด้วยที่ตีความหลักคำสอนไม่เหมือนกับ

ที่เคยมีมาก่อน ก็ทำให้ผลงานของท่านพุทธทาสต้องอาศัยข้อคิดที่ใช้หลักเหตุผลอย่างเข้มข้นมากกว่าที่เคยปรากฏมาก่อนในการศึกษาหลักคำสอนพุทธศาสนาในประเทศไทย ข้อเท็จจริงที่ว่า ทั่วยุทธท่านพุทธทาสก็ได้ผละออกจากแนวคิดและการตีความหลักคำสอนตามแบบดั้งเดิมนั้น จะเห็นได้จากการที่ท่านพร้อมที่จะยอมรับแนวคิดนอกนิกายเถรวาท ที่ท่านเห็นว่ามีความสำคัญทางศาสนา เข้ามาใช้ในพุทธศาสนานิกายเถรวาท เนื่องจากท่านได้ให้ข้อคิดสนับสนุนทัศนะของท่านโดยอาศัยสิ่งที่ท่านเห็นว่าเป็นหลักการของพุทธศาสนา อีกทั้งท่านได้อิงอาศัยหลักการเหล่านั้นเป็นอย่างมาก

แทนที่จะอาศัยแหล่งอ้างอิงที่จำเพาะเจาะจงใด ๆ ในรูปของปกรณ์ อรรถ-กถา หรือทัศนะที่ยอมรับกันมาแต่เดิม ท่านจึงมีอิสระเสรีที่จะใช้แนวคิดต่าง ๆ ที่ท่านเห็นว่าเข้ากันได้กับการตีความหลักคำสอนในพุทธศาสนาตามแนวใหม่ของท่าน

ทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรม

ท่านพุทธทาสได้แบ่งแยกระดับชั้นของการตีความพระพุทธรวจะนะในพระสูตรต้นตปิฎกออกเป็น ๒ ระดับ โดยให้ชื่อระดับทั้งสองนั้นว่า **ภาษาคน** กับ **ภาษาธรรม**^๑ ท่านได้ให้นิยามของคำทั้งสองไว้ดังนี้ คือ

ภาษาคนเป็นภาษาของคนในโลกคือภาษาที่คนผู้ไม่รู้ธรรมะใช้สื่อสารกัน ส่วนภาษาธรรมเป็นภาษาที่ผู้มีปัญญาลึกซึ่งจนเห็นสัจจะหรือธรรมะใช้พูดกัน^๒

ท่านพุทธทาสกล่าวว่า ภาษาคนซึ่งเป็นภาษาที่คนเราใช้กันในชีวิตประจำวันนั้น “โดยพื้นฐานมีความหมายขึ้นอยู่กับวัตถุสิ่งของ (โดยพื้นฐานแล้วไม่อิงธรรมะ) ดังนั้นจึงใช้พูดถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นวัตถุเท่านั้น”^๓ ในทางตรงกันข้าม ภาษาธรรมนั้น “เกี่ยวข้องกับโลกทางจิตทางความคิด คือโลกที่ไม่ปรากฏหรือสัมผัสได้ในทางกายภาพ”^๔

ในคำพูดของท่านพุทธทาสที่กล่าวถึงภาษา ๒ ระดับ คือภาษาคนกับภาษาธรรมนั้น จุดต่างระหว่างภาษาทั้งสองนี้อยู่ที่การแสดงให้เห็นถึงความรู้ ๒ อย่างที่อยู่ในข้อความดั้งเดิมของพระไตรปิฎก และใช้ในการตีความข้อความดังกล่าวในปัจจุบัน ตามความเห็นของท่านพุทธทาสแล้ว พระพุทธรวจะนะที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกอาจแบ่งออกได้

เป็น ๒ ประเภท ขึ้นอยู่กับว่าพระพุทธรวจะนะเกี่ยวข้องกับสิ่งของในชีวิตประจำวันที่เป็นเรื่องทางโลกอย่างตรงไปตรงมา (คือทรงใช้ภาษาคน) หรือตรัสเกี่ยวกับปัญญาชั้นสูงซึ่งตั้งอยู่บนบาทฐานของความรู้ทางจิตวิญญาณชนิดที่เลยพ้นโลก (คือทรงใช้ภาษาธรรม) ดังนั้น ทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมจึงเกี่ยวข้องข้องกับการสังเกตได้ว่า ส่วนใดของพระ

^๑ ภาษาคนมีความหมายตามตัวอักษรว่า “ภาษาของคนทั่วไป” หรือ “ภาษาของมนุษย์” คือภาษาที่คนเราใช้สื่อสารกันในชีวิตประจำวัน ส่วนภาษาธรรมหมายถึง “ภาษาแห่งธรรมะ”.

^๒ Buddhādāsa Bhikkhu. *Two kinds of Language*. Trans. Ariyananda Bhikkhu. Bangkok : n.p., 1974, 1.

^๓ พุทธทาสภิกขุ. *ไม่เข้าใจศาสนาเพราะไม่รู้ภาษาธรรม*. สนุทปรการ : องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา. หน้า ๑.

^๔ Buddhādāsa Bhikkhu. *Two Kinds of Language*. Trans. Ariyananda Bhikkhu. Bangkok : n.p., 1974, 3.

วจะอยู่ในระดับภาษาคน และส่วนใดอยู่ในระดับภาษาธรรม การที่จะสามารถสังเกตเห็นข้อแตกต่างนี้ได้ นั้น ท่านพุทธทาสกล่าวว่าผู้ที่ตีความพระพุทธรวจะจะต้องมีความรู้สึกซึ่งทางจิตวิญญาณพอสมควร มิฉะนั้นแล้วพระพุทธรวจะก็就会被ตีความอย่างผิดพลาด คือถูกตีความในระดับโลกียะตามแบบภาษาคนไปเสียทั้งหมด ทั้งนี้ก็เพราะว่า ตัวภาษาเองซึ่งเป็นผลจากการทำหน้าที่ของจิตอย่างมีเหตุผลหรืออย่างสะเปะสะปะ ย่อมไม่สามารถแสดงให้เห็นถึงความรู้ในระดับเหนือโลกได้อย่างเพียงพอ ความรู้ระดับเหนือโลกนี้จะใช้ภาษาพรรณนาได้แต่เพียงโดยอ้อม คือพรรณนาในเชิงสัญลักษณ์หรือเชิงเปรียบเทียบเท่านั้น จึงไม่สามารถอธิบายให้เข้าใจได้อย่างชัดเจนภายในกรอบของเหตุผล แต่ถ้าผู้อ่านพระพุทธรวจะไม่สังเกตเห็นว่าภาษาในขณะนั้นกำลังกล่าวถึงสิ่งที่ไม่อาจแสดงด้วยภาษาได้อย่างแท้จริงแล้ว ผู้อ่านก็จะตีความผิดพลาดไปโดยเน้นเฉพาะความหมายที่ตรงตามตัวหนังสือหรือเน้นที่ภาษาคน ทำให้เข้าใจเจตนาที่แท้จริงของพระพุทธรวผิดไป

ท่านพุทธทาสอ้างว่า เป็นไปได้ที่จะอ่านพระสูตรบางเรื่องหรือพระไตรปิฎกบางตอนแล้วตีความ ๒ แบบได้ความหมายที่แตกต่างกัน เป็น ๒ อย่าง ขึ้นอยู่กับแบบวิธีของการสังเกตเห็นซึ่งจะบอกให้ผู้อ่านทราบว่าควรจะตีความอย่างไร ถ้าผู้อ่าน

สังเกตเห็นโดยอาศัยแต่เพียงประสบการณ์ที่ตนเคยมีกับวัตถุสิ่งของโดยผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เท่านั้น ผู้อ่านก็จะตีความพระสูตรที่เกี่ยวข้องโดยแสดงความหมายออกมาตามแบบภาษาคน แต่ถ้าผู้อ่านมีความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณจนสังเกตเห็นและรู้เรื่องของนามธรรมที่จับต้องไม่ได้ เขาก็จะตีความพระสูตรเรื่องเดียวกันนั้นซึ่งมีข้อความเกี่ยวกับความรู้ขั้นปรมาตม โดยแสดงความหมายออกมาตามแบบภาษาธรรม ในกรณีหลังนี้ ถ้อยคำภาษาจะถือได้ว่าอ้างอิงถึงเรื่องที่เป็นนามธรรมและปรมาตมธรรม ดังนั้น ภาษา ๒ ระดับในทฤษฎีของท่านพุทธทาสจึงไม่ได้หมายความว่าถึงคุณภาพ ที่อาจตรวจพินิจในเชิงวัตถุวิสัยได้ของไวยากรณ์ วากยสัมพันธ์ หรือศัพท์แสงในคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง แต่ทฤษฎีนี้เกี่ยวข้องกับการแยกรายละเอียดแบบชนิดของโครงเคร่าสำหรับการตีความ ที่ผู้อ่านอาจใช้กับคัมภีร์ทางศาสนา โดยมุ่งแสดงลักษณะเชิงจิตวิญญาณหรือเชิงโลกุตระของคัมภีร์ให้เป็นที่ประจักษ์

ด้วยเหตุนี้ ความหมายตามแบบภาษาคนของคำศัพท์คำใดคำหนึ่งจึงเป็นความหมายที่ทราบกันโดยทั่วไปหรือเป็นความหมายตรงตามตัวอักษร แต่ความหมายตามแบบภาษาธรรมของศัพท์คำเดียวกันนี้จะให้นัยทางจิตวิญญาณหรือนัยเชิงสัญลักษณ์ ท่านพุทธทาสได้ใช้ข้อแตกต่างเช่นว่านี้ในการเสนอ

ข้อคิดว่า การอ่านและการตีความคัมภีร์ทางพุทธศาสนาตามแบบประเพณีนิยมในประเทศไทยนั้น ในหลายกรณีจะให้ความหมายที่ตรงตามตัวอักษรหรือยังอยู่ในระดับภาษาคนเท่านั้น ท่านยังได้ให้ข้อคิดด้วยว่า การตีความตามแบบประเพณีนิยมเช่นนี้ไม่ถูกต้อง หรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่แม่นยำ เพราะยังไม่ผ่านระดับภาษาธรรมที่สูงขึ้นไปของคำหรือข้อความที่เกี่ยวข้องมาแสดงไว้ด้วย โดยทั่วไปแล้ว ท่านพุทธทาสไม่เห็นด้วยกับการตีความคัมภีร์ตรงตามตัวอักษรหรือตามความหมายในภาษาคน ท่านเสนอแนวคิดที่เราจะเห็นความหมายที่แท้จริงของพระพุทธรวจะได้ ก็เฉพาะเมื่อเราได้สังเกตเห็นนัยสำคัญในเชิงอุปมาอุปไมย หรือในระดับภาษาธรรมของพระพุทธรวจะดังกล่าวแล้วเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ท่านไม่ได้อ้างว่าถ้อยคำทุกอย่างในคัมภีร์มีความหมายทั้งในระดับภาษาคนและในระดับภาษาธรรมอยู่ด้วยกัน คือไม่ถูกต้องที่จะถือว่า พระพุทธรวจะทั้งหมดเท่าที่ได้บันทึกกันไว้นั้น สามารถตีความออกมาเป็นระบบที่คงเส้นคงวาโดยอิงความหมายตามตัวอักษรแบบภาษาคนอย่างเดียว หรืออิงอุปมาอุปไมยแบบภาษาธรรมอย่างเดียว ทั้งนี้ก็เพราะมีพระพุทธรวจะบางเรื่องเท่านั้นที่อาจแปลความหมายได้ทั้ง ๒ ระดับ ซึ่งก็อาจทำให้ผู้อ่านตีความสับสนปนเปกันได้ ท่านพุทธทาสยืนยันว่า ผู้อ่านคัมภีร์จะ

ต้องตีความพระพุทธรวณะทั้งในระดับภาษาคนและในระดับภาษาธรรม เพื่อว่าผู้อ่านจะได้เข้าใจคำสอนของพระพุทธองค์ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ และ “ต้องไม่ใช่ระดับของภาษาในการตีความเพียงระดับเดียวโดด ๆ”^๕

ในงานของท่านพุทธทาสนั้น ท่านเน้นเรื่องภาษาธรรมและพระพุทธรวณะในพระสูตรต้นตปิฎกที่ท่านเห็นว่าอยู่ในรูปของภาษาธรรม มากกว่าที่จะเน้นเรื่องภาษาคนและส่วนของคัมภีร์ที่สามารถตีความตรงตามตัวอักษรได้อยู่แล้ว ทั้งนี้ ก็เพราะว่าการตีความหลักคำสอนตามแนวใหม่ของท่านในรูปของภาษาธรรมนั่นเอง ที่ต่างกับทัศนะแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับคำสอนในพุทธศาสนา และจำเป็นต้องพิจารณาหาเหตุผลมาตัดสินความถูกต้อง แต่ท่านไม่ค่อยสนใจส่วนของคัมภีร์ที่ท่านเห็นว่าอยู่ในรูปของภาษาคน เพราะโดยทั่วไปท่านก็เห็นด้วยกับการตีความแบบดั้งเดิมที่ตรงตามตัวอักษรสำหรับส่วนนี้อยู่แล้ว

ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความลึกซึ้งทางจิตวิญญาณและความเข้ากันได้กับโลกปัจจุบันในงานของพุทธทาสภิกขุ

แนวคิดของท่านพุทธทาสเกี่ยวกับภาษาธรรม ในฐานะของสื่อที่แสดงถึงนัยทางจิตวิญญาณที่แฝงอยู่ในคำศัพท์หรือพระพุทธรวณะนั้น เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับความประสงค์ของท่านที่จะทำให้พุทธศาสนากลับมาใช้ได้กับคนในโลกอีกครั้งหนึ่ง ท่านได้กล่าวไว้ว่า ท่านหวังว่าการตีความหลักคำสอนตามแนวใหม่ของท่านนั้นจะทำให้พุทธศาสนา “ส่งผลอันเป็นที่พอใจของนักศึกษาในปัจจุบัน”^๖ ในที่นี้คำว่า “นักศึกษา” ของท่านพุทธทาสหมายถึงคนไทยที่ได้รับการศึกษาสูงและมีแนวคิดแบบทันสมัยและก้าวหน้า ท่านพุทธทาสเห็นว่า การตีความพระพุทธรวณะตามแบบภาษาธรรมของท่านไม่เพียงแต่เปิดเผยความจริงที่แฝงอยู่ในคำสอนของพระพุทธองค์เท่านั้น หากยังแสดงให้เห็น “นักศึกษามัยนี้” เห็นว่าคำสอนเหล่านั้นเข้ากันได้กับ

โลกปัจจุบันพร้อมกันไปอีกด้วย นั่นคือท่านเห็นว่า การกลับสู่สัจจะเดิมแท้ในพุทธศาสนามีความหมายเท่ากับการทำให้คำสอนในพระศาสนาสำคัญขึ้นมาในโลกยุคใหม่ การที่ท่านพุทธทาสถือว่าสัจจะหรือความลึกซึ้งทางจิตวิญญาณของคำสอนในพุทธศาสนายังคงเข้ากันได้กับโลกปัจจุบันนี้ ส่งผลให้ผู้ที่วิพากษ์วิจารณ์ท่านบางคนเห็นว่าท่านเป็นนักฉวยโอกาส เพราะท่านตัดสินความถูกต้องของคตินิยมทางสังคมแบบชาวพุทธหัวสมัยใหม่ ด้วยสิ่งที่ท่านนำเสนอว่าเป็นการกลับสู่สัจจะเดิมแท้ในพระศาสนา ความเห็นเช่นนี้คงจะมีมูลอยู่บ้าง เพราะผมว่าสบางคนที่นิยมยกย่องท่านพุทธทาสนั้น ปรากฏว่าพร้อมเสมอที่จะสนับสนุนการตีความแบบทันสมัยของท่าน ด้วยเหตุผลในทางปฏิบัติมากกว่า เหตุผลจากการเห็นว่าทัศนะของท่านแสดงถึงสัจจะทางจิตวิญญาณ ยกตัวอย่างว่า มีผู้เขียนชีวประวัติของท่านพุทธทาสคนหนึ่งได้แสดงถึงทัศนะของผู้ที่สนับสนุนผลงานท่านพุทธทาสไว้ดังนี้

ถ้าผู้มีอำนาจในทางศาสนาไม่ได้ทำให้เกิดการฟื้นฟูชนิตที่เป็นการปฏิบัติขึ้นในพุทธศาสนา จนศาสนานี้ก็กลับมาเหมาะสมและไปด้วยกันได้กับความคาดหวังของคนไทยในอารยธรรมปัจจุบันแล้ว พุทธศาสนาก็จะเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดมากขึ้นทุกวัน... สำหรับสภาพจิตของคนไทยที่รักษาตัวอย่างแรงกล้านั้น ทุกวันนี้พวกเขาได้เริ่มรับรู้เรื่องของศาสนาอย่าง

^๕ เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง.

^๖ อ้างถึงใน ชิต ภิบาลแทน. *ชีวิตและงานของพุทธทาสภิกขุ*. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, พ.ศ. ๒๕๒๐, หน้า ๑๐๒.

กว้างขวางกันแล้ว นั่นก็คือว่า พวกเขายินดีที่จะยอมรับศาสนาหรือคตินิยม
ทุกแบบ หากศาสนาหรือคตินิยมนั้นช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านความร่วมมือ
มือกัน... เพื่อขจัดอำนาจของชาติอื่น ๆ ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจ
และการเมืองของเรา^๗

อย่างไรก็ตาม การที่ทัศนะของท่านพุทธทาสจะถือได้ว่ามาจากคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้าจริงหรือเป็นเพียงการตีความเอาเองตามสะดวกโดยให้ดูเหมือนว่ามาจากญาณปัญญาเดิมแท้ในพุทธศาสนาเท่านั้น ย่อมขึ้นอยู่กับว่าอะไรเป็นแก่นแท้ที่ยอมรับกันอยู่ในศาสนาที่บรรดานักอนุรักษนิยมที่วิพากษ์วิจารณ์ท่านพุทธทาสถือว่า การตีความหลักคำสอนตามที่สืบทอดกันมาแต่เดิมและมีสถาบันศาสนายืนยันความถูกต้องนั้น เป็นแนวทางที่เชื่อถือได้มากที่สุดสำหรับการตัดสินใจว่าเป็นคำสอนที่แท้ของพระพุทธเจ้า ดังนั้น การที่โดยทั่วไปแล้วทัศนะของท่านพุทธทาสขัดกับแนวการนำเสนอหลักคำสอนแบบประเพณีนิยม จึงทำให้ผู้วิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ถือว่าผลงานของท่านพุทธทาสเชื่อถือไม่ได้

ถึงกระนั้น ท่านพุทธทาสก็เชื่อว่าสิ่งใดในศาสนาอยู่ที่ความเชื่อตรงจริงรักต่อหลักการเกี่ยวกับคำสอนมากกว่าที่ประเพณีนิยมซึ่งยอมรับสืบทอดกันมาอย่างที่มีในสถาบันสงฆ์

ของไทย ซึ่งท่านเห็นว่าดำรงการตีความที่ผิดพลาดและไม่คงเส้นคงวาสำหรับหลักคำสอนในพุทธศาสนาอยู่บ่อย ๆ ท่านพุทธทาสถือว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากลในแง่ที่ว่าคำสอนเกี่ยวกับการพันทุกข์ในศาสนานี้เป็นสัจจะสากลและใช้ได้กับคนทุกคน ในทุกยุคทุกสมัย และทุกแห่งหน ดังนั้น ท่านจึงเห็นว่าคำตัดสินของบรรดาคนไทยผู้มีแนวคิดทันสมัยที่กล่าวว่า พุทธศาสนาใช้ไม่ได้อีกแล้วกับชีวิตในยุคปัจจุบันเป็นคำพูดที่แสดงให้เห็นว่าความหมายที่แท้จริงในพระพุทธรวณะได้ถูกทำให้คลุมเครือไปเสียแล้ว ท่านพุทธทาสอ้างว่า การที่พระพุทธรวณะเกี่ยวกับความพันทุกข์ซึ่งใช้ได้อย่างสากลได้ถูกทำให้คลุมเครือไปนั้น มาจากอิทธิพลของความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และความเชื่อในผีสางเทวดา ซึ่งก็เข้ามาเกี่ยวพันกับพุทธศาสนาแบบที่เป็นสถาบัน และทำให้ลักษณะเดิมที่บริสุทธิ์ผุดผ่องของพุทธศาสนาต้องผิดเพี้ยนไป ท่านเชื่อว่า เมื่อส่วนนอกใหม่เหล่านี้ในพุทธศาสนาได้ถูกกำจัดออกไป และ

หลักคำสอนได้รับการเปิดเผยให้เห็นถึงความบริสุทธิ์เดิมแท้อีกครั้งหนึ่งแล้ว เราก็จะเห็นได้ชัดเจนว่าหลักการสากลในพุทธศาสนาใช้ได้กับโลกยุคปัจจุบัน และปัญหาที่ปัญญาชนผู้ติติงชี้ให้เห็นนั้นก็หมดไปพร้อมกันนั้น องค์ประกอบส่วนที่ไม่มีเหตุผลและส่วนที่อยู่นอกเหนือธรรมชาติของพุทธศาสนา ซึ่งคนไทยที่มีการศึกษาสูงจำนวนมากยอมรับไม่ได้ นั้น ก็จะถูกขจัดออกไปจนหมดด้วยวิธีการแบบเหตุผลนิยมที่ท่านพุทธทาสใช้ในการตีความหลักคำสอนในพุทธศาสนา ซึ่งตัดสินความถูกต้องได้ด้วยทฤษฎีการตีความตามภาษาธรรมของท่าน ทำให้พุทธศาสนาเข้ากันได้กับทัศนะที่จำเพาะเจาะจงอย่างหนึ่ง คือคติเหตุผลนิยมทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ และพร้อมกันนั้นก็เข้ากันได้กับทัศนะเชิงหลักคำสอนทางศาสนา ที่ประสงค์จะให้คำสอนในพุทธศาสนาสอดคล้องต้องกันกับหลักการทางทฤษฎีพื้นฐานทั้งหมดของทัศนะนี้

การที่ท่านพุทธทาสกลับไปใช้หลักการทางศาสนานั้น อาจถือได้ว่า

^๗ อารยะ นิกรไทย. "พุทธศาสนาจำเป็นสำหรับคนไทยหรือ" บางกอกรายวัน, วันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๐, พิมพ์ซ้ำใน สวนโมกข์-เมืองไชยาและพุทธทาสภิกขุ. อรุณ เวชสุวรรณ (บก). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, พ.ศ. ๒๕๒๔, หน้า ๒๕๕, ๒๕๖.

เป็นความพยายามอย่างมุ่งมั่นแท้จริง เพื่อ “ทำให้เกิดความบริสุทธิ์” ขึ้นในพุทธศาสนา และเพื่อเปิดเผยสาระความรู้สากลเกี่ยวกับความหลุดพ้นแต่ในขณะเดียวกัน ความสนใจของท่านในการทำให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ตรงตามหลักวิทยาศาสตร์และหลักเหตุผล ซึ่งเป็นงานอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้อง ก็อาจถือได้ว่าเป็นความพยายามตามแบบนักปฏิบัตินิยมที่จะทำให้พุทธศาสนายังคงใช้ได้กับโลกยุคปัจจุบัน โดยตอบสนองต่อความคิดเห็นที่เปลี่ยนแปลงไปของสาธารณชนและต่อแนวโน้มต่าง ๆ ทางสังคม อย่างไรก็ตาม ผลงานของท่านพุทธทาสไม่ได้เป็นปรากฏการณ์ “บริสุทธิ์” คือไม่ใช่ผลตอบสนองต่อหลักการทางพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว และไม่ใช่วิวัฒนาการแบบปฏิบัตินิยมหรือพัฒนาการทางการเมืองเพียงอย่างเดียว ผลงานของท่านเป็นปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ที่คาดกันไม่ได้แต่เพียงว่า จะเผยให้เห็นถึงแหล่งที่มา

อันหลากหลาย ดังนั้น เราจึงไม่อาจมองข้ามข้อกล่าวอ้างของท่านพุทธทาสเกี่ยวกับการกลับสู่สัจจะเดิมแท้ในพุทธศาสนา อีกทั้งข้อโต้แย้งของผู้ที่ติติงท่านในประเด็นที่ว่า ทฤษฎีภาษาธรรมของท่านเป็นเพียงฉากบังให้แก่การปรับแต่งหลักคำสอนทางศาสนาไปในแนวปฏิบัตินิยม เพื่อให้รับกับความคาดหวังในปัจจุบัน

การตีความหลักคำสอนในแนวใหม่ โดยอาศัยวิธีแปลความหมายของข้อความในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาตามแบบภาษาธรรม

ในพระไตรปิฎกนั้น มีข้อความปรากฏอยู่บ่อยครั้งว่าพระพุทธองค์และพระสาวกกล่าวถึงเทวดาและสัตว์นรก อีกทั้งสวรรค์และนรกชั้นต่าง ๆ ที่เทวดาและสัตว์นรกอาศัยอยู่ ตามความเชื่อในพุทธศาสนาแบบประเพณีนิยมแล้ว ชาวพุทธถือว่าโลกอื่น ๆ พวกอมมนุษย์ชั้นสูง อีกทั้งพวกอมมนุษย์ชั้นต่ำมีอยู่จริง และ

หมายถึงภพภูมิที่มนุษย์เราจะไปอยู่หรือไปเป็นในชาติต่อ ๆ ไปตามผลของกรรมดีและกรรมชั่ว พระพุทธโฆษาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งเป็นปกรณ์ที่ดีความถ้อยคำในพระไตรปิฎก ถือว่าเทวดา สวรรค์ และนรกมีอยู่จริง และเมื่อกล่าวถึงอำนาจเหนือธรรมชาติที่ได้มาจากการทำสมาธิขั้นสูงในระดับฌาน พระพุทธโฆษาจารย์ชี้ว่าคนที่เข้าฌานจนได้พลังพิเศษอย่างหนึ่ง คือ หูทิพย์ อาจฟังเสียงได้ไกล “ไปจนถึงสวรรค์ชั้นพรหม”^๘ อันเป็นภพภูมิของพวกพรหมและบริวาร ถ้อยคำของท่านในที่แห่งอื่นกล่าวว่า บุคคลที่ปรารถนาอย่างแรงกล้าเพื่อจะเสวยสุขในสวรรค์อาจจะไปเกิดในสวรรค์ชั้นพรหมด้วยผลของกรรมที่ก่อขึ้นด้วยความปรารถนานั้น^๙ พระพุทธโฆษาจารย์ได้ยืนยันความถูกต้องในการตีความของท่านโดยอ้างถึงพระพุทธรวจนะในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงอานิสงส์ของการได้ฌานว่า

หลังจากที่บรรลุฌานขั้นที่หนึ่งบ้างแล้ว พวกเขา [ผู้ปฏิบัติสมาธิ] จะไปปรากฏตัวในที่ใดเล่า? พวกเขาจะไปปรากฏขึ้นท่ามกลางเทวดาที่เป็นบริวารของพรหมนั้นแล^{๑๐}

^๘ Buddhaghosa. *The Path of Purification-Visuddhimagga*. Translated by Bhikkhu Nanamoli. 4th ed. Kandy, Sri Lanka : Buddhist Publication Society, 1979, XII, 6.

^๙ เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง บทที่ XII, หน้า ๗.

^{๑๐} วิภังคสูตร ตามที่กล่าวถึงในเอกสารที่เพิ่งอ้าง บทที่ XI, หน้า ๑๒๓.

อย่างไรก็ตาม ท่านพุทธทาส ไม่ได้ตีความคำอ้างอิงถึง “เทวดาที่เป็นบริวารของพรหม” ว่าหมายถึงตัวตนบุคคลจริง ท่านกล่าวว่าทัศนะ

ดังกล่าวมาจากการตีความอย่างแคบ ตามแบบภาษาคน ส่วนท่านเองนั้น นิยามความหมายของเทวดาตามแบบภาษาธรรมว่า “คนที่ไม่มีความทุกข์

มีแต่ความดีงาม มีชีวิตที่สะดวกสบาย และมีเกียรติ”^{๑๑} ท่านยังได้กล่าวเสริมอีกว่า

หากว่าในโลกของคนเรานี้มีคนบางคนที่ไม่ต้องทำงาน ไม่เดือดร้อน และไม่ต้องรับภาระหนัก แต่สามารถผ่อนคลายเป็นอารมณ์ เล่น และเพลิดเพลินได้แล้ว พวกเขาก็อาจถือได้ว่าเป็น เทวดา ตามนิยามที่แสดงไว้ นั่น นอกจากนั้น ถ้าหากพวกเขาไม่ได้อยู่ในสถานภาพที่สะดวกสบายดังกล่าวแม้เพียง ๒-๓ ชั่วโมง พวกเขาก็อาจร้อนเร่าด้วยความวิตกกังวลและความไม่สะดวกสบาย คล้ายกับอยู่ในนรก ต่อมาเมื่อพวกเขาทำงานตามหน้าที่ที่ต้องออกแรงจนเหนื่อย พวกเขาก็มีสถานภาพเป็นมนุษย์ แต่ในช่วงเวลาที่พวกเขาได้รับความพอใจจากความสุข พวกเขาก็มีสถานภาพเป็นเทวดา^{๑๒}

สำหรับที่อยู่ของเทวดาและสัตว์นรานั้น ท่านพุทธทาสกล่าวว่า

สวรรค์อยู่ในอก นรกอยู่ในใจ นิพพานอยู่ที่จิตใจของคนเรา ดังนั้น สิ่งที่มีความหมายตามคำว่า “โลก” จึงมีอยู่จริงในจิตใจของคนเรา^{๑๓}

เมื่อกล่าวอย่างจำเพาะเจาะจงถึงนรกชั้นต่าง ๆ ตามที่พรรณนาไว้ในพระไตรปิฎก ท่านพุทธทาสยืนยันว่า การตีความให้นรกเหล่านี้เป็นอบาย หรือ “สถานะเลวร้าย” ของจิตใจ “มีความหมายและความมุ่งหมายตรงกันกับสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงสอน”^{๑๔} ส่วนความเชื่อว่านรกเหล่านี้มีสถานที่อยู่จริงนั้น “ควรจะเป็นความเชื่อที่มลายาย”^{๑๕}

บรรดาการตีความหลักคำสอนในพุทธศาสนาตามแบบภาษาธรรม

ของท่านพุทธทาสนั้น มีแบบรูปที่ร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นโดยปริยายถึงเกณฑ์การใช้ทฤษฎีภาษาธรรมของท่าน นั่นก็คือว่าแนวคิดต่าง ๆ ที่คัมภีร์วิสุทธิมรรคเสนอไว้ และเป็นการตีความพระไตรปิฎกตามที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายอยู่เดิม โดยให้บรรดาภพต่าง ๆ ทั้งนรกและสวรรค์เป็นสถานที่จริงนั้น ได้ถูกท่านพุทธทาสลดรูปลงเป็นเพียงสถานะหรือภาวะทางจิตเท่านั้น กล่าวคือ เมื่อเราตีความตามแบบ

ภาษาธรรมของท่านพุทธทาสแล้ว จักรวาลวิทยาตามแบบดั้งเดิมในพุทธศาสนาจะถูกลดย่อและถูกนำเข้ามาอยู่ภายในชีวิตและจิตใจของคนเราแต่ละคน ดังนั้น สวรรค์หรือสุคติในภาษาธรรมจะไม่ใชภพใหม่ในโลกหน้า แต่เป็นสถานะทางจิตของคนที่กำลังมีความสุข ในทำนองเดียวกัน เทวดาในภาษาธรรมจะหมายถึงคนเป็น ๆ ในโลกนี้ที่เองที่กำลังมีความสุขใจหรือพอใจอย่างมาก คล้าย ๆ กับคนที่กำลังอยู่ “ใน

^{๑๑} พุทธทาสภิกขุ. **บรมธรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๔.

^{๑๒} เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง หน้า ๔, ๕.

^{๑๓} พุทธทาสภิกขุ. **ธรวาสธรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๑๑๑.

^{๑๔} Buddhadasa Bhikkhu. **Buddha-dhamma for Students**. Trans. Ariyananda Bhikkhu. Bangkok : Sublime Life Mission, 1982, 61.

^{๑๕} เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง.

สวรรค์” ตามความหมายแบบดั้งเดิม เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว การตีความตามแบบภาษาธรรมของท่านพุทธทาสเป็นการจัดเรื่องปรัมปราออกไปจากคัมภีร์ในพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยที่บรรดาภพภูมิต่าง ๆ ในจักรวาลวิทยาแบบดั้งเดิมกลายเป็นสถานะทางจิต ส่วนเทวดาและสัตว์นรกหมายถึงคนเป็น ๆ ที่กำลังประสบอยู่กับสถานะทางจิตดังกล่าว เมื่อไรก็ตามที่หลักการใด ๆ หรือคำศัพท์ใด ๆ ตีความตามแบบดั้งเดิมแล้วได้ความหมายขัดกับโลกทัศน์แบบทันสมัยหรือขัดกับโลกทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ ท่านพุทธทาสก็จะทำลายความปรัมปราของหลัก

การหรือคำศัพท์นั้นเสีย โดยตีความไปในแนวใหม่ตามแบบภาษาธรรม ท่านจะหลีกเลี่ยงการตีความหลักคำสอนในพุทธศาสนาตามแบบอภิปรัชญา และพยายามนำเอาแนวคิดที่สำคัญ ๆ ในพุทธศาสนาเข้ามาอยู่ในขอบข่ายที่จิตใจของคนเราสามารถรับรู้ได้

อย่างไรก็ตาม วิธีการกำจัดความปรัมปราออกไปจากหลักคำสอนในพุทธศาสนาตามแบบของท่านพุทธทาสนี้ ปรากฏว่าขัดแย้งกับข้อความบางส่วนบางตอนในพระไตรปิฎก ที่กล่าวไว้อย่างชัดเจนถึงภพภูมิและผู้อยู่ประจำภพภูมินั้น พระพุทธทาสจะเห็นว่าพบเห็นกันอยู่

เสมอ ๆ ในพระไตรปิฎกจะกล่าวถึงสวรรค์ นรก เทวดา และสัตว์นรก ซึ่งก็ดูจะไม่เข้ากับภาษาธรรมของท่านพุทธทาส และทำให้ผู้อ่านประทับใจค่อนข้างมากกว่า พระพุทธองค์เองทรงเชื่อว่าภพภูมิและผู้อยู่ประจำภพภูมินั้นมีจริงในเชิงอภิปรัชญา มากกว่าในเชิงจิตวิทยา ยกตัวอย่างว่า ถ้าเราจะตีความถ้อยคำต่อไปนี้ ซึ่งนำมาจาก **บุคคลสูตร** และ **จิตตมายีสูตร** ว่าหมายถึงสิ่งอื่นใดที่ไม่ใช่นรกหรือสวรรค์ที่มีจริงในความหมายแบบดั้งเดิมแล้ว เราก็คงจะประสบปัญหาอย่างมาก

หากบุคคล [ผู้มีจิตเศร้าหมองด้วยกิเลส] คนนั้นตาย เขาก็จะตกนรก เพราะจิตของเขาเศร้าหมอง ... สัตวะทั้งหลายย่อมไปสู่ทุกคติ [นรก] อย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้นด้วยเหตุที่จิตเศร้าหมอง^{๑๖}

หากบุคคล [ผู้มีจิตสะอาดปราศจากกิเลส] คนนั้นตาย เขาก็จะไปสู่สุคติ [สวรรค์] เพราะจิตของเขาสะอาด ... สัตวะทั้งหลายย่อมไปสู่สุคติอย่างแน่นอนด้วยเหตุที่จิตสะอาด^{๑๗}

อย่างไรก็ตาม การที่ท่านพุทธทาสจัดเรื่องปรัมปราออกไปจากหลักคำสอนในพระไตรปิฎกก็พอจะมีสิ่งสนับสนุนอยู่บ้าง ทั้งนี้ก็เพราะว่าระบบแบบดั้งเดิมสำหรับการตีความพระไตรปิฎกอย่างที่ใช้อยู่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งถือว่าสวรรค์และนรกมีจริงนั้น เป็นที่เชื่อถือตาม ๆ กันมา

ตามประเพณีนิยมเท่านั้น ไม่ปรากฏว่ามีวรรณกรรมใดที่สนับสนุนวิธีการตีความในคัมภีร์วิสุทธิมรรค เพราะตามประวัติแล้วคนไทยไม่เคยตั้งข้อสงสัยแก่อภิปรัชญาเลย และด้วยเหตุที่คนไทยยอมรับกันว่าสวรรค์และนรกหมายถึงภาวะเหนือธรรมชาติที่มีจริง จึงไม่จำเป็นต้องใช้เหตุผลใด ๆ

มาตัดสินความถูกต้องในการตีความแบบตรงตามตัวอักษรของคำว่าสวรรค์ และนรก อีกทั้งคำอื่น ๆ ในทำนองเดียวกันนี้ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทั้งหลาย นี่ก็หมายความว่าระบบการตีความตามที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและอรรถกถาอื่น ๆ เป็นที่น่าเชื่อถือก็เพียงเพราะบรรดา

^{๑๖} บุคคลสูตร ขุททกนิกาย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ภาคที่ ๑๕๘ หน้า ๑๗๐, ๑๗๑.

^{๑๗} จิตตมายีสูตร ขุททกนิกาย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ภาคที่ ๑๕๘ หน้า ๑๗๒.

ผู้อ่านเคารพเทิดทูนตัวคัมภีร์และ
ชนบประเพณีการตีความตามที่ยึด
ถือตาม ๆ กันมาเท่านั้นเอง หากเมื่อ
ใดผู้อ่านไม่ศรัทธาในชนบประเพณี
การตีความแบบดั้งเดิมแล้ว เมื่อนั้น
การตีความดังกล่าวก็จะอ่อนด้อยลง
ไปอย่างมาก เพราะไม่มีข้อความใด
ในพระไตรปิฎกที่จะช่วยตัดสินว่า
การตีความพระพุทธรวณะตรงตาม

ตัวอักษรนั้นถูกต้องแท้จริง ดังนั้น
ท่านพุทธทาสจึงสามารถกล่าวอ้าง
ได้ว่า การตีความหลักคำสอนแบบ
ใหม่ที่แปลกแหวกแนวออกไปอย่าง
มากของท่านสอดคล้องต้องกันกับ
พระพุทธรวณะ

การที่ฝ่ายต่อต้านท่านพุทธ-
ทาสวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีภาษา
ธรรมของท่านได้แต่เพียงผิวเผินนั้น

แสดงให้เห็นว่า ระบบการตีความ
หลักคำสอนตามแบบดั้งเดิมขาดฐาน
หลักทางทฤษฎี ส่วนของคำวิพากษ์
วิจารณ์ดังกล่าวที่ไม่มุ่งเน้นประเด็น
ทางการเมืองในทฤษฎีของท่าน
พุทธทาสนั้น จึงเป็นเพียงถ้อยคำที่
กล่าวตามความเชื่อและความเห็น
ส่วนตัว ในคำตอบโต้ท่านพุทธทาส
อนันต์ เสนาจันทร์ กล่าวว่า

นรกมีอยู่จริง ส่วนสวรรค์ก็คือพวกที่ไปเกิดและทนทุกข์อยู่ในนรก ...
แต่คนที่ทำกรรมดีย่อมได้ไปเกิดในสวรรค์^{๑๘}

อนันต์ เสนาจันทร์ กล่าวหาท่าน
พุทธทาสว่า “อธิบาย [หลักคำสอน]
ราวกับคนบัญญัติอ่อน”^{๑๙}

เนื่องจากไม่มีข้ออ้างที่มีเหตุผล
สำหรับการที่ชาวพุทธยอมรับระบบ
การตีความแบบดั้งเดิมของหลักคำ

สอนนิกายเถรวาท ดังนั้น ระบบการ
ตีความใด ๆ ที่เป็นคู่แข่งกับระบบ
ดั้งเดิมนี้จึงไม่จำเป็นต้องมีรากฐาน
ทางทฤษฎีที่แข็งแรงอย่างที่ใคร ๆ
คาดหวัง ประเด็นนี้มีผู้ที่นิยมท่าน
พุทธทาสคนหนึ่งยกมาแสดงไว้อย่าง

ชัดเจนในหนังสือเล่มหนึ่งที่กล่าวถึง
การตีความสัญลักษณ์นิยมทางศาสนา
ซึ่งก็ได้แก่ภาษาธรรมของท่านพุทธ-
ทาสนั่นเอง บุคคลผู้นี้กล่าวไว้ว่า

เนื่องจากไม่มีบรรดาหลักเกณฑ์ ที่เป็นชุดอย่างง่ายใด ๆ สำหรับใช้ถอด
ความจากถ้อยคำที่แสดงถึงสัจจะทางศาสนา บัจเจกบุคคลแต่ละคนจึงค่อนข้าง
จะมีอิสระเสรีในการเสนอแนะวิธีการตีความตามที่เขาคิดเห็นว่ามีเหตุผล
มากที่สุด ส่วนการที่เขาจะอย่างไรให้คนอื่น ๆ เชื่อว่าทัศนะของเขาถูกต้อง
นั้น ขึ้นอยู่กับว่าเขาเสนอเหตุผลได้ดีเพียงไร และเขาสามารถปกป้อง
ทัศนะของเขาให้พ้นจากข้อกล่าวหาของผู้ติติงได้ดีเพียงไร^{๒๐}

ถึงกระนั้น เราต้องสังเกตว่าท่านพุทธทาสไม่ได้ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิงว่า นรกและสวรรค์ไม่มีจริงอย่างที่จักรวาล
วิทยาแบบดั้งเดิมบอกไว้ ท่านกล่าวว่า

เป็นความจริงแน่นอนว่า สวรรค์และนรกตามภาษาคนนั้นอยู่ในที่แห่ง
อื่น-แต่คุณอย่ามาถามอาตมาว่าจะอยู่ที่ไหน-และเมื่อคนเราตายแล้วก็ไปสู่

^{๑๘} อนันต์ เสนาจันทร์ (บก). คำสอนเดียดรึย. กรุงเทพฯ : องค์การพิทักษ์พุทธศาสนา อภิธรรมมูลนิธิ, พ.ศ. ๒๕๒๒ หน้า ๔๓.

^{๑๙} เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง.

^{๒๐} Ariyananda Bhikkhu. *Psychology and Religious Symbolism-An Interpretation in Terms of Psychology of Some Familiar Allegories from Buddhist, Hindu and Judaic Scriptures.* Bangkok : Sublime Life Mission, n.d.

ที่นั่นกัน แต่สวรรค์และนรกตามภาษาธรรมจะหาพบได้ที่ใจของคนเรานี่เอง แล้วเราจะไปที่นั่นกันเมื่อไรก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าเราตั้งภาวะทางจิตของเราไว้ อย่างไร^{๒๑}

ที่แน่นอนก็คือว่า ท่านพุทธทาส ไม่ได้ปฏิเสธการตีความหลักคำสอนตามแบบดั้งเดิมที่เป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ แต่ท่านได้ทำให้เรื่องนี้ไม่เข้าประเด็นกับเป้าประสงค์ที่ท่านถือ

ว่าเป็นเป้าหมายของพุทธศาสนา นั่นก็คือว่า การตีความหลักคำสอนแบบดั้งเดิมไม่เข้าประเด็นกับการบรรลุนิพพานในชาตินี้ เหตุผลของเรื่องนี้ มีอยู่อย่างที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้

ครั้งแล้วครั้งเล่าว่า “นิพพานต้องเป็นสิ่งที่เราเข้าถึงได้ในชาตินี้”^{๒๒} ท่านยืนยันว่า

พุทธศาสนาอุบัติขึ้นเพื่อให้คนเราทุกคนสามารถมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้ อย่างผู้ชนะ เราไม่จำเป็นต้องปลีกตัวหนีไปจากโลก^{๒๓}

สำหรับสิ่งที่เรียกว่าธรรมะหรือศาสนานั้น สิ่งนี้มีอยู่เพื่อเป็นที่พึ่งของคนในโลก อาตมาไม่ต้องการให้คนตีหน้าโลก แต่ต้องการให้คนเรามีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างมีประโยชน์และไม่เป็นทุกข์^{๒๔}

ท่านพุทธทาสได้ให้นิยามของพุทธศาสนาว่าเป็นระบบศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตปัจจุบันนี้เท่านั้น และถือว่าชีวิตในโลกหน้าไม่ใช่จุดเน้นหรือประเด็นสำคัญของศาสนา นี้ แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธเรื่องที่ว่าสวรรค์หรือนรกมีจริงเสียเลยที่เดียว นี้ก็หมายความว่า การตีความตามภาษาธรรมมีมุมมองที่กำหนดให้ถ้อยคำทั้งหมดเกี่ยวกับชาติหน้าในคัมภีร์ของพุทธศาสนาหมายถึงสัญลักษณ์แทนภาวะหรือกระบวนการบางอย่าง

ในชาติที่นั่นเอง ท่านพุทธทาสยืนยันว่า “ธรรมะของพระพุทธเจ้าไม่ถือว่าช่วงเวลาหลังจากที่คนเราตายหรือเข้าโลงไปแล้วนั้นเป็นสิ่งสำคัญ”^{๒๕} ท่านตัดสินความถูกต้องของการที่ท่านไม่สนใจชาติหน้าด้วยการกล่าวว่า “ถ้าเราทำชีวิตในชาตินี้ให้ดีหรือถูกต้องแล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่าชาติหน้าของเราจะดีหรือถูกต้องตามไปด้วย”^{๒๖}

เมื่อมองจากประเด็นทางทฤษฎีล้วน ๆ การที่ท่านพุทธทาสกล่าวว่า

ปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติไม่ใช่สิ่งสำคัญ แต่ไม่กล่าวว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีจริงเสียเลยนั้น อาจดูเหมือนว่าท่านทำให้เรื่องนี้ยุ่งยากซับซ้อนโดยไม่จำเป็น ถึงกระนั้น หากเราต้องการเข้าใจถึงเหตุผลที่ท่านพุทธทาสเน้นย้ำเรื่องภาษาธรรม เราก็ควรมองไปที่นัยสำคัญเชิงคตินิยมของเรื่องนี้หน้าทีอย่างหนึ่งของระบบพุทธศาสนาตามที่ท่านพุทธทาสตีความไว้ ก็คือการมอบคุณค่าตามหลักศาสนาให้แก่โลกแห่งวัตถุและกิจ-

^{๒๑} พุทธทาสภิกขุ. “อุปสรรคแห่งการเผยแพร่ธรรม” ใน *อะไรถูก อะไรผิด*, ปุ่น จงประเสริฐ (บก), สมุทรปราการ : องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา, พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๖๑.

^{๒๒} เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง หน้า ๕๖.

^{๒๓} พุทธทาสภิกขุ. *ธรรมาศธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๑๓๘.

^{๒๔} พุทธทาสภิกขุ. *คำสอนผู้บัวขาว ภาค ๑*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, พ.ศ. ๒๕๒๔ หน้า ๑๘.

^{๒๕} พุทธทาสภิกขุ. “อุปสรรคแห่งการเผยแพร่ธรรม” ใน *อะไรถูก อะไรผิด*, ปุ่น จงประเสริฐ (บก), สมุทรปราการ : องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา, พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๕๖.

^{๒๖} พุทธทาสภิกขุ. *ธรรมาศธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมบุชา, พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๑๓๘.

กรรมต่าง ๆ ที่คนเราทำในโลกนี้ การที่จะทำให้เรื่องทางโลกมีคุณค่า ในทางศาสนาได้นั้น ต้องอาศัยการ รวมเอากิจกรรมและความคาดหวัง ต่าง ๆ ทางโลก เข้าไว้ด้วยกันกับความพยายามที่จะบรรลุความหลุด พ้นทางจิตวิญญาณ การขยับขยาย

ทัศนะในลักษณะนี้ ซึ่งเป็นการมอง โลกแห่งวัตถุในฐานะของแหล่งสร้าง สิ่งที่ตั้งมาจากกิจกรรมและความคาดหวังของพวกเรา จึงสวนทางกับการ มองโลกตามแบบดั้งเดิมของวงการ ศาสนา ที่เห็นว่าเรื่องทางโลกเป็นตัว ถ่วงความก้าวหน้าทางจิตวิญญาณ

และถือได้ว่ามีอิทธิพลชั่วร้ายแฝง อยู่ ทัศนะแบบดั้งเดิมเกี่ยวกับชีวิต ในโลกของฆราวาสตามที่ปรากฏใน พระไตรปิฎกนั้น เห็นได้ชัดจากข้อความในที่พินิกายที่กล่าวไว้ว่า

ชีวิตของผู้ครองเรือนเต็มไปด้วยอุปสรรคนานัปการ เป็นทางแห่ง อารมณ์กิเลส ส่วนผู้ที่สละเรื่องทางโลกแล้วย่อมมีชีวิตที่อิสระเสรีดูจากราก เป็นการยากยิ่งนักที่ผู้ครองเรือนจะปฏิบัติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ บริสุทธิ์ และสมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง^{๒๗}

ท่าที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ของพระสงฆ์จำนวนมากในประเทศไทยปัจจุบันไม่ได้แตกต่างจากเดิมเท่าไรนัก ผู้เขียน ชีวิตประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต (ซึ่งมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐) พระนักปฏิบัติที่มีชื่อเสียงรูปหนึ่งของไทย ได้เล่าว่า เมื่อพระอาจารย์มั่นยังมีอายุน้อยอยู่นั้น ท่าน

ได้ทราบตระหนักว่า ชีวิตของผู้ครองเรือนเป็นที่รวมแห่งความทุกข์ทั้งหลาย เป็นเสมือนป่าใหญ่ที่รกชัฏและเต็มไปด้วยอันตรายนานาชนิด แต่ชีวิตนักบวช (ผู้ประพฤติพรหมจรรย์) ซึ่งดำรงอยู่ด้วยการสละเรื่องทางโลก จะนำพาให้ ท่านฝ่าแดนอันตรายนั้นไปได้^{๒๘}

ทฤษฎีภาษาธรรมของท่าน พุทธทาสนั้น แฝงไว้ด้วยเนื้อหาที่ ปฏิเสธหรือต่อต้านไม่เฉพาะทัศนะ ต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องเหนือธรรมชาติ และไม่สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ เท่านั้น หากยังต่อต้านทัศนะที่ปฏิเสธกิจกรรมทางโลกอย่างที่มีอยู่ใน แนวปฏิบัติโลกุตระธรรมแบบดั้งเดิม อีกด้วย นี่ก็แสดงว่า ทฤษฎีดังกล่าว ของท่านพุทธทาสทำหน้าที่ที่ลึกซึ้ง

ยิ่งกว่าการขจัดเรื่องราวปรัมปราออกไปจากหลักคำสอนในพระไตรปิฎก คือหน้าที่ในการกำหนดให้โลกทาง สังคมเป็นอาณาที่มีความสำคัญทาง ศาสนา ด้วยเหตุที่วิทยาศาสตร์ให้คุณค่าแก่โลกทางวัตถุในฐานะที่เป็น แหล่งที่มาและจุดหมายของความรู้ ของมนุษย์ อีกทั้งเป็นอาณาที่ใช้ หาความสะดวกสบายให้แก่มนุษย์ ท่านพุทธทาสจึงได้ให้คุณค่าแก่โลก

ดังกล่าวนี้เช่นกัน และใช้ภาษาธรรม เป็นเครื่องมือสำหรับขจัดเรื่องปรัม ปราออกไปจากพุทธศาสนา เพื่อให้ รับกับหลักเหตุผลนิยม ข้อเสนอแนะ ที่ว่าพระพุทธรูปจะสามารถตีความ ได้ ๒ ระดับจึงเป็นฐานรองรับความ พยายามของท่านพุทธทาส ที่จะทำ ให้กิจกรรมในโลกแห่งวัตถุกลายเป็น ส่วนที่มีคุณค่าในการปฏิบัติศาสน- ธรรมเพื่อความพ้นทุกข์ข้อเสนอนี้

^{๒๗} Pali Text Society. *Digha Nikaya*, II, 41.

^{๒๘} Boowa Nyanasampanno, Venerable. *The Venerable Phra Achan Mun Bhuridatta Thera-Meditation Master*. Trans. Siri Buddhasukh. Udon Thani : Wat Pa Barn Tard, 1982, 4.

นี้เองที่ทำให้แนวคิดของท่านมีนัยสำคัญ และทำให้ท่านได้รับความนิยมนยกย่อง ในระหว่างชาวพุทธหัวก้าวหน้าทั้งหลาย

แหล่งที่มาของทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรม

เมื่อเป็นที่ทราบกันแล้วว่าทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมทำให้ผลงานของท่านพุทธทาสมีความสำคัญ สิ่งที่เราควรจะต้องรู้ต่อไปก็คือ ทฤษฎีนี้มี

สถานะหรือความสมเหตุสมผลอย่างไรในขอบประเพณีของพุทธศาสนานิกายเถรวาท ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ท่านพุทธทาสต้องการปฏิรูป ว่ากันตามจริงแล้ว ทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมเคยมีแบบอย่างอยู่ก่อนในหลักการที่ยึดถือกันมาสำหรับใช้ตีความคัมภีร์ของเถรวาท ท่านพุทธทาสตั้งข้อสังเกตว่า “พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักการสำหรับทดสอบถ้อยคำในพระคัมภีร์ โดยให้ตรวจสอบกับ

พระสูตรและเปรียบเทียบกับพระวินัย”^{๒๙} หลักการตีความเช่นนี้อิงอาศัยพระพุทธโฆษาทเกี่ยวกับการพิจารณาถ้อยคำหลักคำสอนที่ยังคลุมเครือหรือยังมีข้อโต้แย้ง ตามที่พระพุทธองค์ทรงประทานไว้ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในมหาปรินิพพานสูตร พระพุทธองค์ตรัสว่า

พวกเธอทั้งหลายพึงศึกษาข้อความและถ้อยคำ [ที่ยังมีข้อโต้แย้ง] เหล่า นั้นให้ดี แล้วตรวจสอบดูว่ามีอยู่ในพระสูตรหรือไม่ จากนั้นจึงเปรียบเทียบกับพระวินัย หลังจากที่ได้ตรวจสอบกับพระสูตรและได้เปรียบเทียบกับพระวินัยแล้วปรากฏว่า ไม่ [พบ] อยู่ในพระสูตร อีกทั้งไม่ [พบ] เปรียบเทียบกันได้อีกกับ [ข้อบัญญัติ] ในพระวินัย พวกเธอพึงเห็นตรงกันในประเด็นเหล่านี้ว่า ข้อความและถ้อยคำเหล่านั้นไม่ใช่วจนะของพระผู้มีพระภาค [พระพุทธองค์] อย่างแน่นอน อีกทั้งภิกษุเจ้าปัญหา [ซึ่งกล่าวถึงข้อความหรือถ้อยคำที่มีข้อโต้แย้ง] นั้นได้ท่องจำ [พระพุทธวจนะ] มาผิด พวกเธอพึงทิ้งข้อความหรือถ้อยคำเหล่านั้นเสียทั้งหมด^{๓๐}

หลักการตีความข้อความในพระไตรปิฎกตามที่กำหนดไว้ข้างบนนี้ก็คือว่า ผู้ตีความจะต้องเปรียบเทียบข้อความที่ยังมีข้อโต้แย้งหรือยังคลุมเครืออยู่นั้นกับพระพุทธรวจนะที่ได้รับการบันทึกไว้ คือพระพุทธรวจนะในพระสูตร และเปรียบเทียบกับหลักปฏิบัติทางจริยธรรมที่บันทึกไว้ในพระวินัย เพื่อจะได้ทราบว่าข้อความนั้นรับกันอย่างแม่นยำกับหลัก

จริยธรรมในพุทธศาสนาหรือไม่ พระพุทธองค์ได้ทรงวางวิธีการตีความที่เข้มงวดและตรงไปตรงมา ดังกล่าวนี้ไว้ ในสมัยที่ยังมีการสืบทอดพระพุทธรวจนะด้วยการท่องจำก่อนหน้าที่จะมีการบันทึกพระไตรปิฎกด้วยตัวอักษร คือในช่วงเวลาหลายศตวรรษหลังจากพุทธปรินิพพาน พระสงฆ์ในพุทธศาสนามีหน้าที่หลักคือท่องจำพระวจนะ

ของพระตถาคตให้ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ดังนั้น พระพุทธรวจนะในมหาปรินิพพานสูตรจึงหมายถึงพุทธบรรหาร ที่สั่งให้พระสงฆ์ยึดถืออย่างเคร่งครัดตามคำสอนที่ถูกต้องแท้จริงของพระพุทธองค์ ซึ่งพระสงฆ์ได้ท่องจำไว้นั้น

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่พระไตรปิฎกได้รับการบันทึกด้วยตัวอักษรแล้ว หลักการตีความที่ได้

^{๒๙} Buddhadasa Bhikkhu. *Buddha-dhamma for Students*. Trans. Ariyananda Bhikkhu. Bangkok : Sublime Life Mission, 1982, 24.

^{๓๐} มหาปรินิพพานสูตร ที่มณิกาย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ คาถาที่ ๑๑๓ หน้า ๑๐๒.

กำหนดไว้ในมหาปริณิพพานสูตร ก็ได้ถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไขไปค่อนข้างมาก ในยุคที่วรรณกรรมทางพุทธศาสนานิกายเถรวาทกำลังเฟื่องฟู ปรกณ์เชิงวิวิธวิทยาที่สำคัญที่สุดเล่มหนึ่งก็คือ **เนตติปกรณ์**^{๓๑} **จอร์จ บอนด์** กล่าวยืนยันว่า วิธีต่อไปนี้ซึ่งได้นำเสนอไว้ในเนตติปกรณ์ จะทำให้ได้ “ผลการตีความที่ถูกต้อง” สำหรับพระพุทธรวณะ คือ “คำศัพท์และข้อความ [ที่มีปัญหา] เหล่านี้จะต้องถูกตรวจสอบกับพระสูตร เปรียบเทียบกับพระวินัย และวางแบบรูปตามลักษณะเนื้อแท้ของพระธรรม”^{๓๒} หลักการที่ว่า การตีความหลักคำสอนควรจะ “วางแบบรูปตามลักษณะเนื้อแท้ของพระธรรม” นั้นมีนัยทั่วไป

มากกว่าพระพุทธรวณะ และเสนอแนะว่า ทักษะหรือความเห็นใด ๆ ควรจะสอดคล้องในเชิงทฤษฎีกับพื้นฐานของหลักคำสอนในพระศาสนา ตามที่มหาปริณิพพานสูตรกำหนดไว้ แทนที่จะเป็นการนำพระพุทธรวณะมากล่าวซ้ำแบบตรงตามตัวอักษร

เนตติปกรณ์ได้พัฒนาหลักการตีความพระไตรปิฎก ให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสมมากขึ้นสำหรับชนบประเพณีทางวรรณกรรม ซึ่งเป็นชนบประเพณีที่ยอมให้ผู้เรียบเรียงปรกณ์ไม่ต้องนำข้อความที่ท่องจำไว้มาแสดง และยอมให้ผู้เรียบเรียงสามารถวิเคราะห์พระพุทธรวณะในรายละเอียดได้ หลักการที่ว่า การตีความพระไตรปิฎกควรจะวางแบบรูป

ตามลักษณะเนื้อแท้ของพระธรรม จึงมีนัยเป็นการกำหนดรู้ว่า ในชนบประเพณีทางวรรณกรรมนั้น ความเชื่อตรงต่อพระพุทธรวณะไม่จำเป็นต้องแสดงออกด้วยการอ้างพระพุทธรวณะให้ตรงตามตัวอักษรเสมอไป แต่สามารถอิงอาศัยทัศนะต่าง ๆ ที่ดำรงเนื้อหาสาระของพระพุทธรวณะนั้นเอาไว้ได้ด้วย หลักการตีความพระพุทธรวณะแบบที่เปิดกว้างเช่นนี้มีลักษณะใกล้เคียงกันมากกับวิธีการที่ท่านพุทธทาสใช้ตีความพระไตรปิฎก

บอนด์ เสนอแนะว่า วิธีการตีความที่เนตติปกรณ์กำหนดไว้นั้น

ไม่เพียงแต่ต้องการให้ผู้ตีความกล่าวถึงเนื้อหาเชิงความหมายของพระธรรม [ใช้ถ้อยคำของตัวเองในการอธิบายพระธรรม] ตามที่ปรากฏในปรกณ์เท่านั้น หากยังต้องการให้ผู้ตีความแสดงด้วยว่า ปรกณ์ที่ใช้ นั้นชี้ไปยังเป้าหมายของพระธรรม [คือ นิพพาน] อย่างไร^{๓๓}

นั่นก็คือว่า เนตติปกรณ์ชี้แนะว่าเราควรจะต้องถ้อยคำในพระคัมภีร์ออกมาเป็น ๒ ระดับคือ ระดับที่เข้าใจความหมายตามตัวอักษรของข้อความและคำศัพท์ กับระดับที่รู้ว่าข้อความและคำศัพท์เหล่านั้นชี้ไปยังนิพพานหรือแสดงนัยของ

นิพพานในลักษณะใด ระดับการตีความทั้ง ๒ ระดับนี้คล้ายกันมากกับวิธีการตีความของท่านพุทธทาสที่แยกข้อแตกต่างระหว่างภาษาคน ซึ่งแสดงความหมายตามตัวอักษรของคำ กับภาษาธรรม ซึ่งแสดงถึงความหมายเชิงญาณปัญญาขั้นสูงที่

แฝงอยู่ในคำศัพท์หรือข้อความที่ดูสามัญธรรมดา ท่านพุทธทาสชี้แนะว่า ผู้ที่ไม่มีญาณปัญญาอาจตีความถ้อยคำในพระคัมภีร์ตามแบบภาษาคน โดยไม่ทราบความหมายที่ลึกซึ้งขึ้นไป หรือความหมายในภาษาธรรมในทำนองเดียวกัน บอนด์ กล่าวว่า

^{๓๑} *เนตติปกรณ์* เป็นผลงานของพระมหากัจจายนะ ซึ่งเป็นสาวกโดยตรงองค์หนึ่งของพระพุทธเจ้า ปรกณ์นี้ชาวพุทธสิงหลไม่ถือว่าเป็นพระพุทธรวณะ และไม่ได้อยู่ในพระไตรปิฎกของไทย แต่มีอยู่ในพระไตรปิฎกของพม่า.

^{๓๒} Bond, George D. “The Netti—Pakarana: A Theravada Method of Interpretation.” In *Buddhist Studies in Honour of Walpola Rahula*, edited by Somaratna Balasooriya. London : Gordon Fraser, 1980, 20.

^{๓๓} เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง หน้า ๑๕.

เนตติปกรณ์บ่งบอกว่า ปรกณที่ถูกต้องแท้จริงทุกปรกณจะแฝงไว้ด้วย
ถ้อยคำที่ชี้ไปยัง อรรถ [นัยหรือความหมาย] ของพระพุทธรวณะ แต่ถ้า
ผู้ตีความปรกณไม่รู้แนวทางการถอดความแล้ว เขาก็อาจมองข้ามหรือเข้าใจ
ผิดเกี่ยวกับข้อบ่งชี้ดังกล่าวนี้^{๓๔}

ดังนั้น ความคล้ายคลึงกัน
ระหว่างวิธีการตีความตามแบบเนต-
ติปกรณ์ กับทฤษฎีการตีความของ
ท่านพุทธทาสจึงเป็นอย่างที่บอนด์
ได้กล่าวไว้ คือเป็นข้อชี้แนะที่ว่า “ผู้
ตีความต้องไม่เพียงแต่เข้าใจถ้อยคำ
ในพระพุทธรวณะเท่านั้น หากยังต้อง
จับประเด็นให้ได้ว่า ถ้อยคำนั้นชี้ไป
ยังเป้าประสงค์ของพระธรรมอย่างไร
ด้วย”^{๓๕}

ท่านพุทธทาสมุ่งที่จะนำเสนอ
หลักคำสอนในพุทธศาสนาตามแนว
ทางที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า
หลักคำสอนดังกล่าวใช้ได้กับชีวิต
คนเราในปัจจุบัน การที่ท่านใช้วิธีตี
ความตามแนวภาษาธรรมเพื่อพยา-
ยามให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้นนั้น แท้
ที่จริงแล้วก็คือการฉายซ้ำหลักการ
ตีความที่ผู้เรียบเรียงเนตติปกรณ์ได้
ร้องขอให้ผู้ตีความพระพุทธรวณะ
ทุกคนใช้ กล่าวคือ ให้แสวงหานัย
ที่แฝงอยู่เบื้องหลังความหมายที่ตรง
ตามตัวอักษรของถ้อยคำเพื่อจะ
ได้ทราบซึ่งถึงถึงความสำคัญทางจิต

วิญญานที่ถ้อยคำนั้นบ่งบอกไว้
นอกจากวิธีการตีความตามที
เนตติปกรณ์เสนอแนะไว้แล้ว ยัง
มีแบบอย่างที่ได้กล่าวถึงว่านัยของ
หลักภาษาคน-ภาษาธรรมของท่าน
พุทธทาสอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งก็คือ
ธรรมเนียมที่พระพุทธรวณะทรงปฏิบัติ
ด้วยการที่ทรงเปลี่ยนระดับของถ้อย
คำภาษาไปตามระดับความสามารถ
ของผู้ฟังพระธรรมเทศนาที่จะเข้าใจ
สังขารทางจิตวิญญานที่ทรงแสดง
ธรรมเนียมนี้สนับสนุนประเด็นที่
ท่านพุทธทาสอ้างว่า ส่วนต่าง ๆ
ของพระสูตรที่เป็นพระพุทธรวณะนั้น
พระพุทธรวณะได้ตรัสไว้ด้วยภาษา
ที่ลุ่มลึกแตกต่างกันไป ซึ่งก็จะต้อง
ตีความออกมาตามแบบภาษาคน
หรือไม่เช่นนั้นก็ต้องใช้ภาษาธรรม
ทักษะที่ว่าพระพุทธรวณะมีความ
หมาย ๒ ระดับนี้ สัมพันธ์กับขบ
ประเพณีการแบ่งเส้นทางการปฏิบัติ
ธรรมตามที่พระพุทธรวณะทรงสอน
ไว้ คือเส้นทางโลกิยะสำหรับฆราวาส
ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสงบ

สุขแต่ยังต้องเกิดใหม่อีก กับเส้น
ทางโลกุตระสำหรับภิกษุผู้สละโลก
ซึ่งจะทำให้ไม่ต้องเกิดใหม่และพ้น
ทุกข์ได้เด็ดขาด ทักษะดังกล่าวนี้
ยังสัมพันธ์กับวิธีเชิงปฏิบัตินิยมที่
พระพุทธรวณะทรงแนะนำแก่ผู้ที
แสวงหาสังขารธรรมอีกด้วย วิธีเช่นว่า
นี้กำหนดให้สิ่งที่มีประโยชน์สำคัญ
กว่าสิ่งที่จริงแท้

เมื่อใช้ทฤษฎีดังกล่าวแล้วนี้
เราอาจตีความถ้อยคำบางตอนใน
พระไตรปิฎกให้อยู่ในเส้นทางโลกิยะ
อย่างเช่นตีความว่า สัมมาทิฏฐิหรือ
“ความเห็นชอบ” หมายถึงแนวคิดที่
ให้ผลดีในทางศีลธรรมหรือทางจิต
วิญญาน แทนที่จะหมายถึงญาณ
ปัญญาที่เห็นสังขาร ในอีกแง่หนึ่ง
ถ้อยคำตอนอื่น ๆ ในพระไตรปิฎก
อาจถือได้ว่าชี้ไปในแนวโลกุตระ
และคำว่า สัมมาทิฏฐิ ก็อาจตีความ
ว่าหมายถึงญาณปัญญาหรือความ
รู้แจ้งทางจิตวิญญาน

ท่านพุทธทาสได้แสดงความ
เห็นคล้าย ๆ กันนี้เอาไว้ว่า

ในระดับพื้นฐาน ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) คือความเข้าใจที่ถูกต้อง
ในแง่ที่ว่า ความเข้าใจนี้ส่งผลให้โลกของคนเราพัฒนาไปในทางที่เป็น

^{๓๔} เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง หน้า ๒๒.
^{๓๕} เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง.

ประโยชน์ในทุก ๆ ทางตามที่ชาวโลกต้องการ^{๓๖} ความเห็นชอบในระดับกลางหมายถึงความเข้าใจที่ถูกต้องในแง่ที่ส่งผลให้เกิดพัฒนาการ อันเป็นประโยชน์ในโลกที่สูงกว่าโลกตามความต้องการของคนเรา ซึ่งก็เรียกกันด้วยคำว่า “โลกอื่น” หรือโลกหน้าที่อยู่เลยจากโลกนี้^{๓๗} และดีกว่าหรือต่างกับโลกนี้ ส่วนความเห็นชอบในระดับสูงนั้น หมายถึงความเข้าใจถูกต้องในแง่ที่ว่า ความเข้าใจในระดับนี้ส่งผลที่เลยพ้นโลกทั้งหลายขึ้นไปในทุก ๆ ทาง ซึ่งก็หมายถึงการบรรลุนิพพานหรือบรรลุโลกุตระธรรมและดีความกันว่าเป็นภาวะเหนือโลกนั่นเอง^{๓๘}

ชนบประเพณีที่ถือว่าพระพุทธ-วจนะมีความหมาย ๒ ระดับนั้น มีแสดงไว้อย่างเป็นระบบใน พระอภิธรรมปิฎก และถือเป็นทฤษฎีทางพุทธศาสนาสำหรับสัจจะ ๒ ชั้น คือ สมมุติสัจจะ กับ ปรมัตถสัจจะ สัจจะชั้นแรกอันได้แก่สมมุติสัจจะหรือความจริงตามข้อตกลงร่วมกันนั้น หมายถึงความจริงในระดับธรรมดาที่ใช้กันในชีวิตประจำวัน ส่วนสัจจะชั้นที่ ๒ คือปรมัตถสัจจะนั้น หมายถึงความจริงที่ขึ้นอยู่กับธรรมะหรือสัจภาวะ ในพระอภิธรรมปิฎกมีข้อความที่กล่าวว่า การรู้สัจจะ ๒ ชั้นดังกล่าวนี้ยังเกี่ยวข้องกับวิธีการ ๒ รูปแบบสำหรับแสดงธรรมะอีกด้วย สมมุติสัจจะหรือความจริงตามข้อตกลงนั้นเกี่ยวข้องกับบุคลาธิษฐาน ซึ่งเป็นวิธีแสดงธรรมโดยยึดตัวบุคคลหรือรูปแบบบุคคลเป็นหลัก ส่วนปรมัตถสัจจะหรือความจริงชั้นสุดท้ายอันเกี่ยว

ข้องกับ ธรรมาธิษฐาน ซึ่งเป็นวิธีแสดงธรรมโดยยึดธาตุหรือหลักการเป็นสำคัญ การแสดงหลักคำสอนในพุทธศาสนาตามแบบธรรมาธิษฐานโดยยึดธาตุเป็นสำคัญนี้ หมายถึงการนำเสนอหลักคำสอนอย่างคงเส้นคงวาตามหลักอนัตตาหรือความไร้แก่นสารตัวตน โดยดีความว่าทุกสิ่งทุกอย่างประกอบขึ้นจากธาตุตามธรรมชาติที่เรียกว่า ชั้นฐ์ หรือกอง ซึ่งรวมกันและทำหน้าที่สอดคล้องกับกฎธรรมชาติหรือธรรมะ เพื่อให้สอดคล้องเป็นอย่างดีกับหลักอนัตตา ผู้แสดงธรรมจะต้องไม่กล่าวถึงตัวตนของปัจเจกชนหรือตัวบุคคลอย่างเด็ดขาด แต่จะต้องกล่าวว่าสิ่งต่าง ๆ เป็นเพียงชั้นฐ์ ๕ ที่กำลังทำหน้าที่ตามกฎธรรมชาติเท่านั้น

การกล่าวถึงคำสอนในพุทธศาสนาอย่างคงเส้นคงวา โดยไม่อ้างตัวบุคคลที่เป็นทุกข์หรือพ้นทุกข์ แต่อ้างถึงเฉพาะรูปชั้นฐ์ วิญญาณ

เจตนา ฯลฯ นั้นเรียกว่า ธรรมาธิษฐาน โดยที่คำว่า “ธรรม” ในที่นี้มีความหมายพิเศษว่าเป็นธาตุ ๔ หรือชั้นฐ์ ๕ เท่านั้น ดังนั้นธรรมาธิษฐานจึงแสดงถึงการแสดงหลักคำสอนที่แท้จริงตรงตามวัตถุประสงค์ โดยอิงความเห็นแจ้งทางจิตวิญญาณที่มีในธรรมะ ธรรมาธิษฐานนี้คล้ายกับแนวคิดเรื่องภาษาธรรมของท่านพุทธทาส คือแสดงถึงหลักคำสอนในพุทธศาสนาที่รู้แจ้งได้ด้วยจิต และอิงปัญญาที่เห็นอนัตตาตามหลักความจริงสูงสุดหรือปรมัตถสัจจะ

ในอีกทางหนึ่ง บุคลาธิษฐานเป็นการแสดงหลักคำสอนในลักษณะที่ไม่สมบูรณ์และด้อยกว่าธรรมาธิษฐาน ทั้งนี้ก็เพราะว่าบุคลาธิษฐานอ้างถึงผู้คนและปัจเจกบุคคลในทำนองที่มีตัวตนเป็นแก่นสาร การแสดงคำสอนในพุทธศาสนาตามแบบบุคลาธิษฐานนี้ คล้ายกับการใช้ภาษาคนตามแนวคิดของท่านพุทธ-

^{๓๖} ชาวโลก หรือ ปุณฺณ หมายถึงคนในโลกที่กำลังต้องการจะได้สิ่งต่าง ๆ ในโลกแห่งวัตถุ.

^{๓๗} ท่านพุทธทาสให้ความหมายในภาษาธรรมของ “โลก” ว่าหมายถึงสถานะทางจิตใจ ไม่ใช่สถานที่อยู่ของคนเรา.

^{๓๘} พุทธทาสภิกขุ. นิพพาน. กรุงเทพฯ : สำนักหนังสือธรรมบุษยา, พ.ศ. ๒๕๒๔ หน้า ๑๓๖, ๑๓๗.

ทาส คือกล่าวถึงความรับรู้ในชีวิตประจำวันหรือความรู้ตามที่ยอมรับกันโดยทั่วไป (สมมุติสัจจะ) โดยไม่มีเรื่องของจิตวิญญาณเข้ามาเกี่ยวข้อง แม้ว่าการแสดงหลักคำสอนตามแบบบุคลาธิษฐานอาจจะมีคุณค่า โดยทำให้คนที่ยังไม่เห็นแจ้งเรื่องจิตวิญญาณได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและซาบซึ้งในแก่นคำสอนก็ตาม เมื่อกล่าวอย่างจำเพาะเจาะจงแล้ว วิธีแสดงหลักคำสอนโดยใช้แนวคิดรวบยอดและคำศัพท์ตามที่ชาวโลกยอมรับกันตามปกติ เช่นนี้ถือว่าเป็นวิธีที่ผิด ในขณะที่วิธีที่ถือว่าผิดแต่มีประโยชน์ทางศีลธรรมและจิตวิญญาณดังกล่าวนี้ เป็น

ที่ยอมรับในปรภรณ์หลายเรื่องของพระสุตตันตปิฎกอยู่นั้น พระคณาจารย์ผู้เรียบเรียงพระอภิธรรมปิฎกกลับนำเสนอหลักคำสอนในพุทธศาสนา ตามแบบที่สอดรับอย่างสมบูรณ์แบบกับหลักอนัตตา นั่นก็คือว่า พระอภิธรรมปิฎกแสดงถึงความพยายามที่จะนำเสนอหลักคำสอนในพุทธศาสนาตามแบบธรรมาธิษฐานเท่านั้น

ท่านพุทธทาสได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับภาษาคนและภาษาธรรมของท่านว่าสัมพันธ์กับบุคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐานตามลำดับ ท่านถือว่า “คน” (อย่างที่มีในคำว่า “ภาษาคน”) ในภาษาไทยนั้น มี

ความหมายเหมือนกับ “บุคคล” ที่มาจาก “บุคฺคฺล” (ซึ่งหมายถึง “บุคคลแต่ละคน”) ในภาษาบาลีและมีอยู่ในคำว่า บุคลาธิษฐาน นั่นคือท่านพุทธทาสถือว่า “ภาษาคน” ที่ท่านบัญญัติขึ้นใหม่ เป็นคำภาษาไทยที่เทียบได้กับคำจากภาษาบาลี-สันสกฤตว่า “บุคลาธิษฐาน” ท่านกล่าวว่า ภาษาคน “คือการพูดตามแบบบุคลาธิษฐาน เพื่อให้คนที่ยังคิดลึกลับซึ่งไม่เป็นได้เข้าใจ”^{๓๙} ท่านยังถือด้วยว่า ธรรมาธิษฐานมีความหมายเกี่ยวเนื่องกับปรมัตถสัจจะ หรือความจริงขั้นสูงสุด ซึ่งเป็นฐานรองรับภาษาธรรมที่ท่านใช้ตีความพระไตรปิฎก ในเรื่องนี้ท่านกล่าวว่า

ความจริงสูงสุด [ปรมัตถสัจจะ] นี้ถือว่าเป็นการกล่าวตามแบบธรรมาธิษฐานอย่างแท้จริง เพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทางของธรรมต่าง ๆ [ในหลักคำสอน] ที่ชาวบ้านธรรมดายังมองไม่เห็น^{๔๐}

คำว่า ธรรม (อย่างที่ใช้ในคำว่า ภาษาธรรม) ในภาษาไทยตรงกับคำว่า ธมฺม ในภาษาบาลี ท่านพุทธทาสดูเหมือนจะถือว่า “ภาษาธรรม” เป็นคำในภาษาไทยปัจจุบันที่ให้ความหมายเหมือนกับ “ธรรมาธิษฐาน” ในพระไตรปิฎก

แม้ว่าท่านพุทธทาสจะนำเสนอ ภาษาคน และ ภาษาธรรม ในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่อง บุคลาธิษฐาน กับ ธรรมาธิษฐาน ตาม

ลำดับก็ตาม แท้จริงแล้วคำศัพท์ ๒ ชุดนี้ก็ยังมีข้อแตกต่างที่สำคัญอยู่อย่างหนึ่ง นั่นก็คือว่า ตามขนบประเพณีแล้ว พระสุตตันตปิฎกโดยรวมได้ชื่อว่า ไวยาหารเทศนา หรือ “คำสอนที่เป็น [ที่นำเสนอในรูปของ] ภาษาสามัญ” เพราะปิฎกส่วนนี้โดยทั่วไปประกอบด้วยคำพูดคำสนทนา หรือ ไวยาหาร ตามภาษาที่ใช้กันอยู่ตามปกติ ซึ่งก็หมายถึงว่า ตามขนบประเพณีแล้วพระสุตตันตปิฎก

โดยรวมจัดอยู่ในคำสอนประเภท บุคลาธิษฐาน ในทางตรงกันข้าม พระอภิธรรมปิฎกได้ชื่อว่า ปรมัตถเทศนา หรือ “คำสอนที่เป็น [ที่นำเสนอในรูปของ] ความจริงขั้นสูงสุด” เพราะถ้อยคำในปิฎกส่วนนี้โดยมากจะกล่าวถึงธรรมต่าง ๆ ในรูปของธาตุและขันธ์ นั่นคือ พระอภิธรรมปิฎกเป็นที่ยอมรับสืบกันมาว่าแสดงคำสอนในรูปของธรรมาธิษฐาน อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรม

^{๓๙} พุทธทาสภิกขุ. โอสารัตถ์พุทธธรรม. ไซยา : ธรรมทานมูลนิธิ, พ.ศ. ๒๕๒๕ หน้า ๕๕.

^{๔๐} พุทธทาสภิกขุ. เดกัจจกรรณ. ไซยา : ธรรมทานมูลนิธิ, พ.ศ. ๒๕๑๕ หน้า ๒๕๗.

ของท่านพุทธทาสไม่ตรงกับแนวคิดนี้ ท่านพุทธทาสยืนยันว่า พระพุทธวจนะจำนวนมากในพระสูตรต้นตอ-ปฏิภนควรจะตีความตามแบบปรมาต-เทศนา หรือตามภาษาธรรม ท่านกล่าวว่า ถ้าเราถือว่าพระพุทธวจนะทั้งหมดในพระสูตรต้นตอปฏิภนเป็นเพียงโวหารเทศนาหรือใช้คำพูดสามัญ แล้วตีความตามแบบบุคลาธิษฐานหรือใช้ภาษาคนตลอดทุกแห่ง เราก็จะไม่เห็นนัยสำคัญแท้จริงทางจิตวิญญาณที่แฝงอยู่ นั่นคือ ท่านพุทธทาสได้ย้ายแนวคิดเรื่องธรรมาธิษฐานจากแหล่งอ้างอิงดั้งเดิมในพระอภิธรรมปิฎก ไปอยู่ที่ถ้อยคำต่าง ๆ ในพระสูตรต้นตอปฏิภน ซึ่งแต่เดิมถือกันว่าแสดงหลักคำสอนตามแบบบุคลาธิษฐานเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ดังนั้น แม้ว่าแนวคิดเรื่องภาษาธรรมของท่านพุทธทาสจะมาจากธรรมาธิษฐานก็ตาม แนวคิดนี้ก็มิแหล่งอ้างอิงต่างกับธรรมาธิษฐานในทำนองเดียวกัน แนวคิดเรื่องภาษาคนซึ่งมาจากบุคลาธิษฐานก็มีแหล่งอ้างอิงต่างกับบุคลาธิษฐานกล่าวคือ แทนที่ “ภาษาคน” จะเป็นศัพท์ทั่วไปที่หมายถึงคำพูดแบบตรงไปตรงมาอย่างที่มีใช้อยู่ในพระสูตรต้นตอปฏิภน ท่านพุทธทาสกลับใช้ศัพท์คำนี้ในความหมายของการตีความ

พระพุทธวจนะแบบที่ไม่เพียงพอและไม่ลึกซึ้ง

ข้อยุ่งยากเกี่ยวกับทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรม

อย่างไรก็ตาม ในการตั้งแนวคิดเรื่องภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาสนั้น มีข้อยุ่งยากอยู่อย่างหนึ่ง นั่นก็คือว่า ในขณะที่ท่านพุทธทาสประสงค์ที่จะใช้แนวคิดเกี่ยวกับภาษา ๒ ระดับนี้ เพื่อพัฒนาการตีความหลักคำสอนในพระสูตรต้นตอ-ปฏิภนเสียใหม่ตามแนวของท่านเอง แนวคิดอันเป็นที่มาของภาษา ๒ ระดับดังกล่าว อันได้แก่ สมมุติสัจจะกับปรมาตสัจจะ และบุคลาธิษฐานกับธรรมาธิษฐานนั้น กลับไม่มีอยู่ในพระสูตรต้นตอปฏิภน แต่กลับปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งเรียบเรียงขึ้นภายหลัง^{๔๐} และเป็นปฏิภนที่ท่านพุทธทาสเองก็ไม่ยอมรับเสียเป็นส่วนใหญ่ ว่ากันตามจริงแล้ว ข้อแตกต่างระหว่างสมมุติสัจจะกับปรมาตสัจจะตามที่ได้นิยามไว้ก่อนหน้านี้ เพิ่งจะมีผู้พัฒนาขึ้นมาอย่างเด่นชัดในพระอรธกถาชั้นหลัง ๆ ซึ่งท่านพุทธทาสถือว่ามีสิทธิอำนาจน้อยกว่าพระอภิธรรมเสียด้วยซ้ำ ผู้เขียนจะพิจารณารายละเอียดในทัศนะของท่านพุทธทาสเกี่ยวกับ

ความเป็นแบบบัญญัติและสิทธิอำนาจของพระไตรปิฎกและอรธกถาในพุทธศาสนานิกายเถรวาทไว้ในบทที่ ๔ อย่างไรก็ตาม ในที่นี้เราควรตั้งข้อสังเกตกันไว้ก่อนว่า ท่านพุทธทาสไม่ยอมรับสิทธิอำนาจของวรรณกรรมที่ท่านเองกล่าวว่าเป็นที่มาของทฤษฎีสำคัญในการตีความพระไตรปิฎก คือทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมของท่าน ท่านไม่ยอมรับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับอภิธรรม เพราะท่านต้องการให้พุทธศาสนาปลอดจากทัศนงมายต่าง ๆ เกี่ยวกับจักรวาลวิทยา ซึ่งคนไทยมักจะทำกันว่าเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา นอกจากนี้ ท่านก็ไม่ต้องการสิ่งที่ท่านเห็นว่าเป็นรายละเอียดเชิงวิเคราะห์มากเกินไปในพระอภิธรรมปิฎกอีกด้วย แรงจูงใจที่ทำให้ท่านตั้งทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมขึ้นมา นั้น เกิดจากความประสงค์ที่จะพัฒนาวิธีการตีความพระพุทธวจนะที่สำคัญ ๆ ในพระสูตรต้นตอปฏิภน ตามแบบที่ตรงกับหลักวิทยาศาสตร์และปลอดจากความเชื่อมงาย อย่างไรก็ตาม ประเด็น ๒ อย่าง ในการตีความหลักคำสอนนิกายเถรวาทตามแนวใหม่ของท่านพุทธทาส กล่าวคือการทำท่านไม่ยอมรับวรรณกรรมอภิธรรม และการที่

^{๔๐} คำว่า สมมุติสัจจะ ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกใน กถาวัดถุ ของพระอภิธรรมปิฎก ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๗ ภาคที่ ๑๐๖๒ หน้า ๔๒๒. ส่วนคำว่า ปรมาตสัจจะ ก็ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในทีเดียวกัน คือในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๓๗ ภาคที่ ๑-๑๕๐ หน้า ๑-๘๓. คำว่า บุคลาธิษฐานเทศนา (เทศนา หมายถึงคำสอน คำสั่ง หรือคำแสดง) กับคำว่า ธรรมาธิษฐานเทศนา ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่ปรากฏขึ้นครั้งแรกในอรธกถาเรื่องหนึ่งของพระอภิธรรมปิฎก คือ ปฏิสัมภิทามรรคอรธกถา.

ท่านใช้ทฤษฎีภาษาธรรมในการตีความนั้น แท้ที่จริงแล้วเป็นประเด็นที่ขัดแย้งกัน โดยที่ประเด็นแรกเป็นตัวบ่อนทำลายประเด็นหลัง

ถึงกระนั้น เราได้ทราบกันแล้วว่าทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมไม่ได้มาจากแนวคิดเรื่องบุคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐานที่พบในวรรณกรรมอภิธรรมเพียงที่เดียว เพราะทั้งวิธีการตีความหลักคำสอนตามที่เนติปริภคว์ได้เสนอแนะไว้ และธรรมเนียมที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าพระพุทธรูปทรงแสดงพระธรรมเทศนาโดยใช้ภาษาที่สอดคล้องกับระดับความเข้าใจของผู้ฟัง ต่างก็เป็นฐานหลักที่มั่นคงสำหรับทฤษฎีดังกล่าวของท่านพุทธทาสภายในขอบประเพณีเถรวาทได้อยู่แล้ว แต่ก็เป็นความจริงที่ว่า ท่านพุทธทาสได้อ้างอิงอย่างชัดเจนว่าบุคลาธิษฐานและธรรมาธิษฐานเป็นแหล่งที่มาของแนวคิดเกี่ยวกับภาษาคนและภาษาธรรมของท่านตามลำดับ และก็เป็นความจริงอีกเช่นกันที่ท่านไม่ยอมรับสิทธิอำนาจของพระอภิธรรมปิฎกอันเป็นแหล่งที่มาของแนวคิดดังกล่าว การที่ท่านพุทธทาสไม่ได้แสดงเหตุผลเพื่อตัดสิ้นความถูกต้องเหมาะสมของทฤษฎีภาษาคน-ภาษา

ธรรม อีกทั้งไม่ได้อธิบายเรื่องที่ท่านไม่ยอมรับพระอภิธรรมไว้ในที่เดียวกัน ไม่ได้ทำให้ข้อขัดแย้งเชิงตรรกะลดน้อยลงไป และท่านเองก็ไม่ได้ยอมรับหรือแก้ปัญหาเกี่ยวกับข้อขัดแย้งนี้แต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม พระภิกษุไทยที่เป็นนักศึกษาค้นคว้าอีกรูปหนึ่ง ซึ่งสนใจการพัฒนาการตีความทฤษฎีทางพุทธศาสนาตามแบบที่ทันสมัยและเข้ากับสถานการณ์ด้วยเช่นกัน คือ พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) [ปัจจุบันนี้คือ พระพรหมคุณาภรณ์] ได้ให้ทางออกที่น่าจะใช้ได้สำหรับข้อขัดแย้งดังกล่าวไว้ในหนังสือ พุทธธรรม^{๔๒} ซึ่งท่านเป็นผู้เรียบเรียงไว้สำหรับใช้อ้างอิงหลักคำสอนในนิกายเถรวาท แม้ว่าพระราชวรมุนีจะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับผลงานของท่านพุทธทาสหรือกับทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรม^{๔๓} ก็ตาม ส่วนสำคัญ ๆ หลายส่วนในหนังสือ พุทธธรรม ของท่านก็ได้วิเคราะห์และให้เหตุผลสำหรับการตีความพระไตรปิฎก ในลักษณะที่สอดคล้องอย่างมากกับทัศนะของท่านพุทธทาสเอง แม้ว่าท่านพุทธทาสและพระราชวรมุนีจะศึกษาค้นคว้าแบบต่างคนต่างทำก็ตาม พระ

ภิกษุทั้ง ๒ รูปนี้ก็เห็นพ้องต้องกันว่าจำเป็นจะต้องตีความและนำเสนอหลักคำสอนในนิกายเถรวาทในลักษณะที่จะแสดงให้เห็นว่า หลักคำสอนดังกล่าวเข้ากันได้กับชีวิตของคนในโลกยุคใหม่ ทัศนะที่ตรงกันเช่นนี้ได้ทำให้พระภิกษุนักค้นคว้าทั้ง ๒ รูปดังกล่าวแสดงวิธีการตีความหลักคำสอนคล้าย ๆ กันโดยมิได้นัดหมายกันแต่อย่างใด ในทำนองเดียวกับท่านพุทธทาส พระราชวรมุนีได้เน้นความสำคัญของพระพุทธรูปในพระสูตรต้นตอปิฎกในฐานะของแหล่งคำสอนที่ทรงสิทธิอำนาจ ในที่ใดก็ตามที่พอจะทำได้ ท่านจะพยายามย่อมนรยการตีความหลักคำสอนของท่านกลับไปสู่แหล่งที่มาอันเป็นถ้อยคำในพระสูตรต้นตอปิฎกเสมอ แทนที่จะตัดสิ้นความถูกต้องของทัศนะของท่านด้วยการอ้างพระอรุณกถาชั้นหลัง ๆ ที่อธิบายถ้อยคำเหล่านั้น

ในหนังสือ พุทธธรรม นั้นพระราชวรมุนีได้กล่าวถึงรายละเอียดของที่มาของความแตกต่างระหว่างสมมุติสัจจะกับปรมัตถสัจจะ^{๔๔} ซึ่งก็เป็นแบบอย่างประการหนึ่งที่มีมาก่อนทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาส พระราชวรมุนี

^{๔๒} ราชวรมุนี, พระ. พุทธธรรม-มัชฌิมนธรรมเทศนา/มัชฌิมาปฏิปทา หรือกฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต. กรุงเทพฯ : ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๒๕.

^{๔๓} ในการติดต่อเป็นการส่วนตัวกับพระราชวรมุนีครั้งหนึ่ง ท่านได้บอกแก่ผู้เขียนว่า ท่านไม่ค่อยได้อ่านผลงานของท่านพุทธทาสมากนัก อย่างไรก็ตาม ท่านได้กล่าวว่าท่านเห็นด้วยกับทัศนะหลาย ๆ อย่างของท่านพุทธทาส.

^{๔๔} ราชวรมุนี, พระ. พุทธธรรม-มัชฌิมนธรรมเทศนา/มัชฌิมาปฏิปทา หรือกฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต. กรุงเทพฯ : ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๕๕.

ตั้งข้อสังเกตว่า แหล่งที่มาที่ชัดเจนที่สุดของข้อแตกต่างดังกล่าวก็คือความเห็นของภิกษุณีที่ชื่อว่า วชิรา^{๔๕}

ตามที่ปรากฏใน *วชิราสูตร* กล่าวกันว่าภิกษุณีรูปนี้ได้ประณามวิธีดั้งเดิมสำหรับเข้าถึงสังฆกรรมซึ่งไม่อิงอาศัย

หลักความจริงเกี่ยวกับอนัตตา ท่านกล่าวไว้ว่า

นี่คือมาร [โมหะ] ชัด ๆ ! ทำไมเธอจึงมีความคิดแบบยึดมั่นถือมั่นที่เห็นว่าเป็นสิ่งนั้น [คน] มีตัวตนเช่นนั้น? ในเมื่อมันเป็นเพียงกองสังขาร [สิ่งที่ถูกปรุงแต่งขึ้นมา] เท่านั้น มันจึงไม่มีตัวตนแต่อย่างใดเลย เมื่อส่วนประกอบต่าง ๆ ที่จำเป็นได้ถูกนำมาประกอบกันเข้าแล้วเกิดมี “เกวียน” ขึ้นมาฉันใด ครั้นเมื่อขั้นบันไดทั้งหลายมาประกอบเข้าด้วยกันแล้ว ก็ยอมรับกัน [ตามข้อตกลงร่วมกัน] ว่ามีตัวตนเกิดขึ้นฉันนั้น^{๔๖}

พระราชวรมุณีกล่าวเสริมว่า ข้อแตกต่างระหว่างสมมุติสังขจะกับปรมัตตสังขจะที่กล่าวไว้ในพระอภิธรรมปิฎกนั้น แท้ที่จริงแล้วอิงอาศัยพระพุทธรูปที่ทรงแนะนำให้สาวก “กำหนดรู้เรื่องการใช้ภาษาในฐานะที่เป็นสื่อสำหรับความหมายโดยไม่มียึดติดกับข้อสมมุติต่าง ๆ [ตามแบบที่ใช้กันโดยทั่วไป] อันเป็นทาสของภาษา”^{๔๗} ท่านได้ให้หลักฐานที่สนับสนุนความเห็นนี้โดยอ้างข้อความต่าง ๆ อย่างเช่นข้อความใน *โปฏฐปาทสูตร* ซึ่งมีพระพุทธรูปที่กล่าวว่า “มีชื่อเรียกตามภาษาโลก ถ้อยคำตามภาษาโลก การใช้ตามภาษาโลก และข้อกำหนดตามภาษาโลก ที่ตถาคตใช้พูดแต่ไม่ยึดติด”^{๔๘} ในที่นี้พระราชวรมุณีกำลังชี้ว่า ข้อแตกต่างเชิงแนวคิดรวบยอด

ระหว่างสมมุติสังขจะกับปรมัตตสังขจะ ซึ่งรองรับทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาสและรองรับข้อแตกต่างในการตีความแบบบุคลาธิษฐานกับแบบธรรมมาธิษฐานนั้นมีแหล่งที่มาอยู่จริงในพระพุทธรูปที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรต้นตอปิฎก นั่นคือ การวิเคราะห์ของพระราชวรมุณีได้ช่วยแก้ปัญหาคือท่านพุทธทาสปฏิเสธพระอภิธรรมปิฎกและอรรถกถาที่เกี่ยวข้อง โดยการสืบค้นจนพบแหล่งที่มาของความแตกต่างระหว่างสมมุติสังขจะกับปรมัตตสังขจะ ในพระสูตรต้นตอปิฎก ซึ่งเป็นปกรณัมที่ท่านพุทธทาสยอมรับ อย่างไรก็ตาม ท่านพุทธทาสเองไม่ได้แสดงรายละเอียดที่มาของแนวคิดของท่านว่าอยู่ที่ใดในพระสูตรต้นตอปิฎก จึงเป็นอันว่าในข้อเขียนของท่าน

เองนั้น ยังคงมีข้อขัดแย้งกันอยู่ระหว่างการนำเสนอทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมของท่าน กับการที่ท่านปฏิเสธสิทธิอำนาจของพระอภิธรรมปิฎกอันเป็นปกรณัมแหล่งที่มาโดยตรงของทฤษฎีดังกล่าว

นอกจากจะมีปัญหาข้อยุ่งยากทางทฤษฎีเกี่ยวกับแหล่งที่มาในพระไตรปิฎกของภาษาธรรมแล้วยังมีปัญหาในทางปฏิบัติอีกหลายประการเมื่อนำทฤษฎีการตีความพระไตรปิฎกของท่านพุทธทาสไปใช้ ประการแรก ท่านพุทธทาสไม่ได้ให้หลักการที่ชัดเจนในการตัดสินว่าส่วนใดของพระสูตรต้นตอปิฎกควรตีความตามแบบภาษาคนและส่วนใดควรตีความตามแบบภาษาธรรม ดังนั้น ทฤษฎีของท่านจึงเปิดโอกาสให้ผู้อื่นโจมตีได้ง่าย เพราะเมื่อไม่มี

^{๔๕} ข้อแตกต่างระหว่าง สมมุติสังขจะ กับ ปรมัตตสังขจะ ที่ปรากฏใน *กถาวัตถุ* ของพระอภิธรรมปิฎก (โปรดดูเชิงอรรถ ๔๑) นั้น เป็นผลจากการวิเคราะห์คำกล่าวของภิกษุณีวชิรา.

^{๔๖} *วชิราสูตร* สังยุตตนิกาย *พระไตรปิฎก* เล่มที่ ๑๕ ภาคที่ ๕๕๔ หน้า ๑๖๗.

^{๔๗} *ราชวรมุณี, พระ. พุทธธรรม-มัชฌิมสูตรเทศนา/มัชฌิมปฏิบัติ หรือกฎธรรมชาติและคุณค่าสำหรับชีวิต*. กรุงเทพฯ : ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๕๖.

^{๔๘} *โปฏฐปาทสูตร* ทีฆนิกาย *พระไตรปิฎก* เล่มที่ ๘ ภาคที่ ๑๑๒ หน้า ๒๘๑.

เกณฑ์การตัดสินที่แสดงไว้อย่างชัดเจนว่าควรเลือกวิธีตีความตามแบบใดใน ๒ แบบดังกล่าวแล้ว ข้อขัดแย้งเกี่ยวกับว่าพระสูตรที่พิจารณานั้นมีความหมายตามแบบภาษาคนหรือตามแบบภาษาธรรมก็ไม่มีทางแก้ได้โดยง่าย ประการที่ ๒ ท่านพุทธทาสไม่ได้ให้เกณฑ์ทางทฤษฎีสำหรับตัดสินความถูกต้องแม่นยำ ของผลการตีความพระสูตรที่ท่านอ้างว่ามีความหมายตามแบบภาษาธรรมอย่างแท้จริง นี่ก็หมายความว่า ย่อมเป็นการยากที่ท่านพุทธทาสจะพิสูจน์ให้เห็นว่า ในการตีความพระไตรปิฎกตามแนวใหม่ของท่านนั้น ท่านไม่ได้ทำตามอำเภอใจหรือบิดเบือนความหมายของถ้อยคำเดิมเพื่อให้เข้ากับความรู้สึกของท่านเอง อย่างที่นักวิจารณ์ท่านบางคนกล่าวหาท่าน แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่า การตีความของท่านพุทธทาสนั้นผิด

หรือเพี้ยนไปจริง หากเพียงแต่ชี้ประเด็นว่า ท่านไม่ได้ให้เกณฑ์ที่ผู้อื่นอาจนำไปใช้ตัดสินด้วยตัวเองว่าท่านได้ตีความพระไตรปิฎกอย่างถูกต้องแม่นยำจริงหรือไม่ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า ท่านละเลยเกณฑ์ทางทฤษฎีที่จะช่วยให้ผู้สังเกตอิสระสามารถพิจารณา จากการวิเคราะห์ ปกรณ์หรือพระปิฎกที่เป็นปัญหานั้นได้ว่า ปกรณ์หรือพระปิฎกดังกล่าวควรจะตีความตามแบบภาษาคนหรือภาษาธรรม และหากตีความตามแบบภาษานี้อย่างที่ท่านพุทธทาสได้แสดงไว้ นั้นถูกต้องจริงหรือไม่

แต่ถึงแม้ท่านพุทธทาสจะไม่ได้ให้เกณฑ์การประยุกต์ทฤษฎีการตีความของท่านเอาไว้อย่างชัดเจนก็ตาม ผู้ที่ได้อ่านผลงานของท่านอย่างละเอียดจะพบว่า มีเกณฑ์บางอย่างแฝงอยู่ เกณฑ์อย่างหนึ่งใน

บรรดาเกณฑ์ที่ว่านี้เกี่ยวข้องกับสังคมวิทยา ทั้งนี้ก็เพราะท่านพุทธทาสพิจารณาผลกระทบที่การตีความพระไตรปิฎกมีต่อสังคมและศาสนา แล้วจึงตัดสินว่าการตีความตามแบบดั้งเดิมไม่ถูกต้อง ส่วนการตีความตามแบบภาษาธรรมของท่านนั้นถูกต้อง เกณฑ์ข้อนี้เกี่ยวข้องกับ การที่ท่านพุทธทาสสนใจเรื่องโลกสากล ดังที่จะพบต่อไปในบทที่ ๙ ว่า ท่านประสงค์จะให้ศาสนาต่าง ๆ ประสานสามัคคีกันเพื่อทำให้โลกนี้น่าอยู่มากขึ้น เพราะการที่ศาสนาต่าง ๆ อ่อนกำลังลงหรือขัดแย้งกันนั้นเองเป็นสาเหตุของปัญหาทั้งหลายในสังคม ดังนั้น ท่านจึงเห็นว่าการขจัดบรรดาปัญหาอุปสรรคที่ขัดขวางการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของคนเรานั้น โดยพื้นฐานแล้วเป็นเรื่องของศาสนา ท่านกล่าวว่า

พวกเรายังไปไม่ถึงวัดอุประสงค์ที่แท้จริงของบรรดาศาสนาผู้ก่อตั้งศาสนาต่าง ๆ ที่จะทำให้นุชนชาติได้รับสิ่งที่มีประโยชน์มากที่สุดและจำเป็นที่สุดอย่างบริบูรณ์หรือสมบูรณ์พร้อม ทั้งนี้ก็เพราะบรรดาศาสนิกชนของศาสนาทั้งหลายตีความภาษาธรรมในหลักคำสอนของพวกตนอย่างผิดพลาด ดำรงคำตีความผิด ๆ เอาไว้ และสั่งสอนกันมาอย่างผิด ๆ จนถึงกับทำให้โลกนี้ต้องเผชิญกับความวุ่นวายและปัญหาสารพัดที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างศาสนา^{๔๙}

^{๔๙} Buddhadasa Bhikkhu. *Christianity and Buddhism-Sinclair Thompson Memorial Lecture*. Fifth Series. No translator given. 2nd ed. Bangkok : Sublime Life Mission, 1977, 8.

ดังนั้น ตามความเห็นของท่าน พุทธทาสแล้ว สิ่งที่จะประสานสามัคคีระหว่างศาสนาต่าง ๆ ก็คือ การที่ศาสนิกชนของศาสนาแต่ละศาสนา ควรจะตีความหลักคำสอนในศาสนาของตนอย่างถูกต้องตามแบบภาษาธรรม และเนื่องจากท่านเห็นว่าหลักคำสอนดั้งเดิมในศาสนาต่าง ๆ ได้

ถูกขยายความเพิ่มเติมเรื่อยมาและตีความไว้อย่างผิดพลาด ท่านจึงเตือนว่า “เราควรจะมีระมัดระวังให้มากเมื่อพิจารณาคำตีความ [หลักคำสอนทางศาสนา] ประเภทที่ยึดถือกันมาอย่างตายตัว”^{๕๐} เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันและความเห็นพ้องต้องกัน ในการตีความหลัก

คำสอนของแต่ละศาสนา ท่านพุทธทาสเรียกร้องให้ “ตีความหลักคำสอนโดยใช้ความยืดหยุ่นแบบรู้แจ้ง”^{๕๑} ในที่นี้ คำว่า “ความยืดหยุ่นแบบรู้แจ้ง” มีความหมายเชิงรูปธรรมตามคำกล่าวของท่านที่ว่า

เราควรยึดหลักว่า ถ้าคำตีความแบบใดของคำใด ๆ ในศาสนาใด ๆ ทำให้เกิดความแตกแยกและไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของมหาชนแล้ว คำตีความนั้นผิด คือขัดกับพระประสงค์ของพระเจ้า และเป็นการดลบันดาลของชาตานหรือมาร^{๕๒}

คำกล่าวข้างต้นนี้ ท่านพุทธทาสนำมาจากเกณฑ์ทางญาณวิทยาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้เกี่ยวกับ “ประโยชน์ทางศีลธรรม” อย่างที่เคยพิจารณาไว้แล้วในบทที่ ๑ ความหมายก็คือว่า ท่านพุทธทาสได้เสนอเกณฑ์การตัดสินความถูกต้องแม่นยำของคำตีความตามแบบภาษาธรรมสำหรับหลักคำสอนในศาสนาว่าอยู่ที่คุณค่าทางจริยธรรมนั่นเอง ถ้าหากว่าคำตีความแบบดั้งเดิมของคำศัพท์คำใดหรือพระสูตรเรื่องใดไม่ส่งเสริมการประสานสามัคคีในสังคมหรือในระหว่างศาสนาแล้ว เราควรตีความคำศัพท์คำนั้นหรือพระสูตรเรื่องนั้นเสียใหม่ตามแบบภาษาธรรม และคำตีความตามแบบภาษาธรรมจะถูกต้องจริงก็ต่อเมื่อเป็น

ประโยชน์แก่มหาชน อีกทั้งช่วยประสานความสามัคคีระหว่างศาสนาต่าง ๆ ด้วย

เกณฑ์ทางสังคมวิทยาในการประยุกต์วิธีตีความหลักคำสอนตามแบบภาษาธรรมแสดงให้เห็นว่า ทฤษฎีของท่านพุทธทาสไม่ได้อิงหลักคำสอนนิกายเถรวาทแต่เพียงอย่างเดียว แม้ว่าทฤษฎีนี้จะเกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิดกับชนบประเพณีของแนวคิดเถรวาทอย่างที่เคยพิจารณาไปแล้ว แต่ที่จริงแล้ว ทฤษฎีการตีความของท่านพุทธทาสได้นำเอาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางสังคมและความสำคัญของพุทธศาสนาในประเทศไทย เข้ามารวมเอาไว้ด้วย ทั้งนี้ก็เพราะเกณฑ์ทางสังคมวิทยาในการประยุกต์วิธีตีความพระไตร

ปิฎกตามแบบภาษาธรรมนั้น อิงอาศัยวิจรรย์ญาณของท่านเกี่ยวกับผลกระทบทางสังคมของคำตีความแบบจำเพาะเจาะจงของปกรณ์และหลักคำสอนในศาสนา ตัวเกณฑ์นี้เองไม่เกี่ยวกับลักษณะของปกรณ์ที่มีปัญหาต่อการตีความ แต่อาศัยวิจรรย์ญาณเกี่ยวกับผลกระทบด้านดีและผลร้ายของคำตีความของปกรณ์ ซึ่งก็เป็นเรื่องภายนอกปกรณ์สำหรับท่านพุทธทาสแล้ว การตีความตามแบบภาษาธรรมจะถือว่าถูกต้องก็ต่อเมื่อให้ผลที่ส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางศีลธรรมและศาสนา และท้ายที่สุดยังช่วยให้คนเราบรรลุถึงนิพพานหรือพ้นทุกข์ได้ด้วย ผู้เขียนเคยตั้งข้อสังเกตไว้ก่อนแล้วว่า เกณฑ์ดังกล่าวสอดคล้องกับการ

^{๕๐} เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง, หน้า ๑๕.

^{๕๑} เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง.

^{๕๒} เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง.

เน้นย้ำในพุทธศาสนานิกายเถรวาทเกี่ยวกับผลทางปฏิบัติหรือผลที่เป็นญาณวิทยาทางจริยธรรม เพราะนิกายเถรวาทจะตัดสินว่าทฤษฎีอย่างใดอย่างหนึ่ง “ถูกต้อง” จริงก็ต่อเมื่อทฤษฎีนั้นมีประโยชน์ทางปฏิบัติ ด้วยการที่ช่วยให้ศาสนิกชนบรรลุความหลุดพ้นได้ด้วย ไม่ใช่เพราะทฤษฎีนั้นถูกต้องตามข้อเท็จจริงเพียงแง่เดียว

อย่างไรก็ตาม เกณฑ์ที่เกี่ยวกับผลทางปฏิบัติและญาณวิทยาเชิงจริยธรรมดังกล่าวนี้ ตั้งขึ้นจากหลักการทางทฤษฎีที่ไม่ได้ระบุไว้อย่างเด่นชัด ประการแรก เกณฑ์นี้อิงอาศัยข้อสมมุติที่ว่านิพพานเป็นภาวะที่มีอยู่จริง นอกจากนี้ เกณฑ์ทางจริยธรรมที่ใช้ตัดสินว่าสิ่งใดเป็นสัจธรรมหรือไม่นั้นยังสมมุติด้วยว่า กิจกรรมใด ๆ ก็ตามที่ส่งเสริมให้คนบรรลุนิพพานย่อมจำเป็นจะต้องถูกนำทางด้วยปัญญา ที่หากไม่สะท้อนให้เห็นนิพพาน ก็จะมีส่วนร่วมอย่างมากถึงขั้นที่สามารถทำให้คนบรรลุนิพพานได้ในที่สุด นั่นก็คือ เฉพาะการกระทำที่อิงหลักการต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับนิพพานอันเป็นบรมธรรมเท่านั้น จึงจะสามารถมีผลในทางปฏิบัติ คือทำให้ผู้กระทำเข้าใจสัจธรรมเกี่ยวกับนิพพานได้ เนื่องจากเป้าหมายทางจริยธรรมของการฝึกจิตตามหลักพุทธศาสนานั้น อยู่ที่ญาณทัศนะหรือปัญญาในระดับ

ปรมาตถ์ ดังนั้น ญาณวิทยากับการปฏิบัติจึงเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุนี้ เราจะต้องถือว่า เกณฑ์ทางปฏิบัติหรือเกณฑ์ทางสังคมวิทยาที่ท่านพุทธทาสใช้ในการประยุกต์ทฤษฎีภาษาธรรมของท่านนั้น แท้ที่จริงแล้วตั้งอยู่บนฐานที่มั่นคงในทางญาณวิทยาของพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ท่านพุทธทาสเองไม่ได้แสดงรายละเอียดของเรื่องนี้ไว้อย่างชัดเจน จึงเท่ากับว่าท่านได้ปล่อยให้หลักการตีความของท่านตกอยู่ในสถานะที่ค่อนข้างจะสับสนในทางทฤษฎี

คำวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับทฤษฎีภาษาธรรม

ความสับสนในการนำเสนอทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมของท่านพุทธทาสนั้น เปิดโอกาสให้ผู้อื่นโจมตีท่านได้โดยเฉพาะ และในความเป็นจริงก็ปรากฏว่ามีบุคคลบางคนวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีดังกล่าวอย่างรุนแรง อย่างไรก็ตาม คำวิพากษ์วิจารณ์ของบุคคลเหล่านั้นโดยทั่วไปแสดงว่าพวกเขาเข้าใจผิดเกี่ยวกับสาระที่ทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมเสนอแนะ หรือไม่เช่นนั้นคำวิพากษ์วิจารณ์ก็เป็นเรื่องการเมืองมากกว่าเรื่องทฤษฎีวิชาการ ซึ่งก็พอจะคาดการณ์ได้อยู่แล้ว เพราะทฤษฎีภาษาธรรมนั้นเน้นย้ำประเด็นทางปฏิบัติและประเด็นทางสังคมโดยเฉพาะ

โดยทั่วไปแล้ว สิ่งที่มีผู้วิพากษ์วิจารณ์กันมากก็คือนโยบายการเมืองและสังคมของทัศนะที่ท่านพุทธทาสมีต่อภาษาสำหรับตีความพระไตรปิฎก ไม่ใช่ตัวทัศนะเหล่านั้นเอง หรือวิธีการที่ท่านพุทธทาสก่อตั้งทัศนะเหล่านั้นขึ้นมา ตามจริงแล้ว ลักษณะเชิงโต้แย้งของคำวิพากษ์วิจารณ์จำนวนมาก ที่ต่อต้านข้อแตกต่างระหว่างภาษาคนกับภาษาธรรม แสดงให้เห็นว่า ในการที่ท่านพุทธทาสปฏิรูปรากฐานหลักคำสอนพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น ท่านได้ทำสิ่งที่ทำลายชาวพุทธหัวอนุรักษ์นิยมของไทยไม่เฉพาะด้านภูมิปัญญาเท่านั้น หากรวมถึงด้านอุดมการณ์อีกด้วย ซึ่งก็ทำให้ชาวพุทธเหล่านั้นตอบโต้โดยโจมตีผลงานของท่านด้วยประเด็นทางการเมืองและทางอุดมการณ์ แทนที่จะใช้ประเด็นทางทฤษฎีโดยเฉพาะ

ยกตัวอย่าง **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช** ซึ่งเป็นอดีตนายกรัฐมนตรีท่านหนึ่ง ไม่เพียงแต่ติติงข้อแตกต่างระหว่างภาษาคนกับภาษาธรรมเท่านั้น หากยังกล่าวด้วยว่าลีลาและสำนวนภาษาที่ท่านพุทธทาสใช้ในงานเขียนและธรรมบรรยายของท่านนั้นทำให้คนไทยโดยทั่วไปรู้สึกสับสน ในการโต้วาทะกับ **ม.ร.ว.คึกฤทธิ์** โดยออกรายการทางสื่อสารมวลชนครั้งหนึ่ง ท่านพุทธทาสให้ข้อสังเกตว่า “ยิ่งศึกษาพุทธศาสนา

มากขึ้น เราจะยิ่งเข้าใจพุทธศาสนา น้อยลง”^{๕๓} ท่านกล่าวเช่นนี้ก็เพราะ ท่านชอบใช้คำที่แสดงความขัดแย้ง หรือสวนทางกัน ตามอิทธิพลที่ท่าน ได้รับจากพุทธศาสนานิกายเซ็น นอกจากนี้ ท่านยังเอาอย่างเช่น บ่อย ๆ โดยใช้คำพูดแรง ๆ เพื่อ กระตุ้นให้ผู้ฟังได้กลับไปพิจารณา ทักตะเดิม ๆ ในมุมมองใหม่ ในคำ พุดของท่านข้างต้นนี้ ท่านพุทธทาส กำลังเน้นย้ำว่า การศึกษาพุทธ- ศาสนาในเชิงทฤษฎีล้วน ๆ จะไม่ ทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจเรื่องจิตวิญญาณ

ได้อย่างถูกต้อง และการที่ปัญญาชน คนหนึ่งขมวดแนวคิดต่าง ๆ เข้า ด้วยกันจากผลการตีความหลักคำ สอนในระดับของภาษาคน ก็อาจ ขัดขวางมิให้เขาผู้นั้นเกิดปัญญาที่ จะเห็นสังขธรรมในพุทธศาสนาเสีย ด้วยซ้ำ อย่างไรก็ตาม ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้โต้ตอบคำพูดของท่านพุทธทาส ข้างต้นนี้ด้วยการพูดในเชิงประชด ประชันว่า “พระคุณเจ้าน่าจะไปสอน พวกคนญี่ปุ่นเขานะ เพราะพระ คุณเจ้าพูดราวกะหนับถือเซ็นเลย”^{๕๔} ในฐานะที่เป็นนักการเมือง ม.ร.ว.

คึกฤทธิ์รู้ว่าควรเข้าข้างคนไทยที่ยัง ไม่ค่อยจะซาบซึ้งถึงแก่นของพุทธ- ศาสนาเอาไว้ก่อน จึงได้วิจารณ์สื่อลา การบรรยายธรรมะของท่านพุทธ- ทาสว่าเข้าใจยาก อย่างที่มักกล่าว หากัน

ยังมีผู้ที่เจาะจงวิจารณ์หลักการ ของทฤษฎีการตีความหลักคำสอน ที่ท่านพุทธทาสตั้งขึ้นด้วย เช่น **วินัย ศิวกุล** ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์และ นักรัฐศาสตร์สังกัดสำนักงบประมาณ กระทรวงการคลัง^{๕๕} วินัยโต้แย้งว่า

ในการอธิบายธรรมะให้เป็นที่เข้าใจกันนั้น เราจะพูดกันอย่างไร ถ้าไม่ใช่ภาษาคนในการชี้แจงและอธิบายให้คนฟังได้ความรู้และเข้าใจ ธรรมะ?^{๕๖}

ในการกล่าวเช่นนี้ วินัยคำนึง ถึงแนวคิดแบบประเพณีนิยมเกี่ยวกับ ภาษาทางศาสนาของไทย และ เข้าใจผิดเกี่ยวกับภาษาธรรมใน ความหมายที่ท่านพุทธทาสใช้ ตาม ประวัติความเป็นมาแล้ว การเรียน การสอนพุทธศาสนาในประเทศไทย ไม่ได้ใช้ภาษาท้องถิ่น แต่ใช้ภาษา บาลีซึ่งคนที่ไม่ได้ศึกษามาก่อนจะ ไม่เข้าใจ วินัยตั้งคำถามว่า หากท่าน

พุทธทาสจงใจที่จะใช้ภาษาชั้นสูง ชนิดที่ฟังไม่รู้เรื่องอย่างภาษาบาลี แล้ว ชาวบ้านจะเข้าใจพุทธศาสนา ได้อย่างไร นอกจากวินัยจะเข้าใจผิด เกี่ยวกับภาษาธรรมของท่านพุทธทาส ซึ่งหมายถึงภาษาสำหรับตีความ พระไตรปิฎกตามแบบของผู้เห็นแจ้ง ทางจิตวิญญาณ และไม่ใช้ภาษา พิเศษที่นักศึกษาคันถว่าทางศาสนา ใช้กันอยู่แล้ว เขายังไม่เข้าใจความ

หมายของคำว่า ภาษาคน อย่างที่ ท่านพุทธทาสใช้ด้วย เขาคิดเอาเอง ว่า ภาษาคน หมายความว่าตรงตาม ตัวหนังสือ คือหมายถึง “ภาษาที่คน พูดกัน” และมีนัยว่าเป็นคำพูดใน ลักษณะที่คนอื่นฟังแล้วพอจะเข้าใจ ได้ คำว่า ภาษาคน ที่คนไทยทั่วไป ใช้กันนั้นมีความหมายเชิงบวก คือ หมายถึงคำพูดที่ชัดเจน พูดแล้วชาว บ้านระดับล่างเข้าใจและฟังรู้เรื่อง

^{๕๓} กล่าวถึงใน ปุ่น จงประเสริฐ (บก). วิวาทะระหว่าง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช กับ ท่านพุทธทาสภิกขุ ในเรื่อง จิตว่าง. สมุทราการ : องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา, พ.ศ. ๒๕๑๘, หน้า ๒๕.

^{๕๔} เอกสารที่เพิ่งอ้างถึง.

^{๕๕} วินัย ศิวกุล เป็นอาจารย์สอนอภิธรรมที่อภิธรรมมูลนิธิ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เขาสอนเรื่องสัมพันธภาพ ระหว่างคตินิยมในพุทธศาสนากับอภิธรรม เขายังเป็นประธานองค์การพิทักษ์พุทธศาสนาอีกด้วย องค์การนี้ยึดแนวทางอนุรักษนิยมและประเพณีนิยม.

^{๕๖} วินัย ศิวกุล. “ภาษาพุทธทาส” ใน คำสอนเดียดิษฐ์. อนันต์ เสนาจันทร์ (บก). กรุงเทพฯ : องค์การพิทักษ์พุทธศาสนา อภิธรรมมูลนิธิ, พ.ศ. ๒๕๒๒, หน้า ๑๐๔.

แต่ท่านพุทธทาสใช้ศัพท์คำนี้ในความหมายเชิงลบ คือหมายถึงภาษาที่ไม่เพียงพอและมีข้อจำกัดในการตีความพระพุทธรวจนะให้ได้ความหมายชั้นปรมาตม การใช้ศัพท์ภาษาไทยธรรมดา ๆ ในความหมายใหม่เป็นวิธีการเล่นคำที่ท่านพุทธทาสจงใจใช้เพื่อเน้นย้ำว่า คำตีความพระพุทธรวจนะที่คนส่วนมากถือกันว่าถูกต้องและมีเหตุผลนั้น เมื่อใช้มุมมองในระดับจิตวิญญาณแล้วยังไม่ถูกต้องเสียทีเดียว วินัยยังตั้งคำถามต่อไปอีกว่า คนเราจะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกซึ้งสักเพียงไรถ้าไม่ใช้ภาษาคนซึ่งพูดแล้วฟังรู้เรื่องกันเป็นอย่างดีอย่างไรก็ตาม ประเด็นของท่านพุทธทาสอยู่ที่ว่า สิ่งทีวินัยเห็นว่าเป็นภาษาที่ชัดเจนและมีเหตุผลนั้นอิงอาศัยแบบวิธีของความรู้ด้านวัตถุแทนที่จะอิงแบบวิธีของความรู้ทางจิตวิญญาณ ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์ตามแบบภาษาคนจึงไม่สามารถเข้าถึงแก่นแท้ของธรรมะได้ เพราะยังไม่ได้แทงทะลุเข้าสู่อาณาเขตทางญาณวิทยาของธรรมะ แต่ยังคงอยู่ภายในขอบข่ายของ “ความรับรู้ได้” แบบโลกียะนั่นเอง

จุดใหญ่ใจความในทัศนะของท่านพุทธทาสมีอยู่ว่า ถ้าผู้พูดไม่รู้

แจ้งแทงตลอดถึงธรรมะแล้ว ไม่ว่าจะอธิบายให้ชัดเจนและมีเหตุผลสักเพียงไรก็ตาม เขาก็จะไม่สามารถทำให้ผู้ฟังซาบซึ้งในคำสอนของพระพุทธรองค์ได้เลย ในความเห็นของท่านพุทธทาสแล้ว ภาษาคนซึ่งเป็นภาษาที่ใช้แสดงความรู้ความเข้าใจตามที่ยอมรับร่วมกันของคนทั่วไป โดยให้ความหมายตรงตามตัวอักษรนั้น จะไม่มีโอกาสทำให้ผู้ฟังเข้าถึงแก่นแท้ของธรรมะได้เลย ไม่ว่าผู้พูดจะทำให้เข้าใจง่ายสักเพียงใด

อย่างไรก็ตาม ในการวิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีของท่านพุทธทาสนั้น วินัยได้ตั้งเอาบุคคลสำคัญพระองค์หนึ่งเข้ามาเป็นแนวร่วมเพื่อเน้นย้ำเรื่องการอธิบายหลักคำสอนในพุทธศาสนาให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย บุคคลสำคัญพระองค์นี้ก็คือ**พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช** พระมหากษัตริย์ไทยรัชกาลปัจจุบัน ในพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะกรรมการศูนย์ค้นคว้าทางพุทธศาสนา ณ วัดสระเกศในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ พระองค์ตรัสว่า “ไม่ว่าวิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าไปสักเพียงไร พุทธศาสนาก็ยังคงมีความสำคัญอยู่อย่างเดิม ดังจะเห็นได้จากชาวยุโรปและ

ชาวอเมริกันจำนวนมากที่มาสเนใจจากนั้นพระองค์ทรงเสนอแนะว่าชาวพุทธไทยควรช่วยให้ชาวต่างชาติเข้าใจพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น โดยตรัสว่า

เราควรจะสอนพุทธศาสนาให้เข้าใจได้ง่าย โดยใช้ภาษาที่ทุกคนฟังแล้วรู้เรื่องเร็ว^{๕๗}

พระราชดำรัสนี้มีผู้ที่คัดค้านท่านพุทธทาสอีกผู้หนึ่ง คือ **พระชยานันโท** (อนันต์ เสนาจันทร์)^{๕๘} นำไปอ้างไว้ในหนังสือ **คำสอนเดียริถีย์** (คำสอนนอกพุทธศาสนา) ซึ่งมุ่งโจมตีท่านพุทธทาสและแนวคิดของท่านโดยเฉพาะ หนังสือเล่มนี้บ่งบอกอย่างชัดเจนว่า การที่คำสอนของท่านพุทธทาสไม่ตรงตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่จะให้สอนพุทธศาสนาอย่างง่าย ๆ ตรงไปตรงมานั้น นอกจากจะแสดงถึงความไม่จงรักภักดีต่อพระองค์แล้ว ยังล้มล้างวิธีการเผยแพร่พุทธศาสนาสู่ชาวต่างประเทศอีกด้วย ทั้ง ๆ ที่กิจกรรมนี้ได้รับพระราชวินิจฉัยและเป็นที่ยอมรับจากชาวพุทธไทยจำนวนมากแล้วว่ามีมีความสำคัญทางวัฒนธรรม

(ยังมีต่อฉบับที่ ๑ ปีที่ ๓๒)

^{๕๗} อ้างถึงโดย อนันต์ เสนาจันทร์ ในหนังสือ **คำสอนเดียริถีย์**, หน้า ๒๓.
^{๕๘} อนันต์ เสนาจันทร์ (พระชยานันโท) เคยเป็นนายตำรวจในกองปราบปรามของกรมตำรวจ และเคยรณรงค์ต่อต้านการฉ้อราษฎร์บังหลวงในกรมตำรวจ อย่างไรก็ตาม การที่เขาวិพากษ์วิจารณ์บรรดาตำรวจชั้นผู้ใหญ่และนักการเมืองทำให้เขาต้องออกบวชเป็นพระภิกษุเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ เพื่อปกป้องตัวเองหลังจากถูกขู่ฆ่าหลายครั้ง ในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ อนันต์ได้เป็นผู้สนับสนุนคนสำคัญของอภิธรรมมูลนิธิซึ่งตั้งอยู่ที่วัดพระเชตุพนฯ และยังคงดำรงนิสัยชอบวิพากษ์วิจารณ์เอาไว้ ด้วยการโจมตีพระภิกษุหัวก้าวหน้าอย่างเช่นท่านพุทธทาส ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นผู้บ่อนทำลายขนบประเพณีของพุทธศาสนา ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๒๖ เขาได้ลาสิกขาออกมาเพื่อร่วมรณรงค์ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่แล้วก็ถูกจับในเดือนเมษายนปีนั้นด้วยข้อหาอุทธรณ์พระบรมเดชนาฎภาพ หลังจากที่เขาส่งฟ้องคดีถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ในที่สาธารณะ ศาลได้ตัดสินว่าเขามีความผิดตามที่ถูกกล่าวหา ทำให้เขาติดคุก ๒ ครั้ง ครั้งละ ๑ ปี.